

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кафедра кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності

**ДОКАЗУВАННЯ У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

Навчально-методичний посібник

Одеса
Фенікс
2021

УДК 343.14(477)(075.3)
Д 63

*Рекомендований до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 1 від 21 вересня 2021 р.)*

Укладачі: **Л.І. Аркуша** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»; **Ю.П. Аленін** – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»; **В.К. Волошина** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»; **Л.М. Гуртієва** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»; **Т.В. Лукашкіна** – доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»; **А.В. Мурзановська** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»; **О.О. Торбас** – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»; **Д.В. Шилін** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Тіщенко Валерій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»;

Тетерятник Ганна Костянтинівна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ, підполковник поліції.

Доказування в сучасному кримінальному провадженні : навч.-метод. посібник [Електронне видання] / Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, В.К. Волошина, Л.М. Гуртієва, Т.В. Лукашкіна, А.В. Мурзановська, О.О. Торбас, Д.В. Шилін; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2021. – 108 с. – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/16149>, <https://doi.org/10.32837/11300.16149>

ISBN 978-966-928-776-2

Навчально-методичний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Доказування у сучасному кримінальному провадженні» (для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурі Національного університету «Одеська юридична академія» за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право»). Посібник містить: вступ, тематичний план навчальної дисципліни, програму курсу з текстом лекцій, плани практичних занять та самостійної роботи, рекомендовані джерела.

УДК 343.14(477)(075.3)

ISBN 978-966-928-776-2

© Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, В.К. Волошина, Л.М. Гуртієва,
Т.В. Лукашкіна, А.В. Мурзановська, О.О. Торбас, Д.В. Шилін, 2021

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС - Верховний Суд
ВАКС - Вищий антикорупційний суд
ВП ВС - Велика Палата Верховного Суду
ДБР - Державне бюро розслідувань
ДТП - дорожньо-транспортна пригода
ЄДРСР - Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄРДР - Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ - Європейський суд з прав людини
КК, КК України - Кримінальний кодекс України
КПК, КПК України - Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ - Конституційний Суд України
ККС ВС - Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
НСРД - негласні слідчі (розшукові) дії
ОРД - оперативно-розшукова діяльність
НУ "ОЮА" - Національний університет "Одеська юридична академія"

ВСТУП

(Опис навчальної дисципліни)

Навчальна дисципліна "Доказування у сучасному кримінальному провадженні" для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурі Національного університету "Одеська юридична академія" за спеціальністю 081 "Право", галузь знань 08 "Право".

Актуальність дисципліни. Потреба спеціального вивчення здобувачами питань теорії доказів у кримінальному судочинстві обумовлена тим, що процес доказування є основою всієї кримінально-процесуальної діяльності. Це пов'язано з тим, що процесуальна діяльність (кримінальне провадження) покликана забезпечити можливість правильного застосування норм матеріального кримінального права (іноді – й цивільного, трудового права), а для цього необхідно встановити фактичні обставини кримінального провадження – визначити, яке вчинено кримінальне правопорушення, за яких обставин, хто винен у вчиненні кримінального правопорушення, кому і яку завдано шкоду та ін. Встановити фактичні обставини кримінального провадження можливо тільки шляхом доказування, тобто шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів.

Крім того, динаміка змін до кримінального процесуального законодавства України, їх зміст та характер, свідчить про наявність істотних недоліків юридичної техніки тексту КПК та прогалин нормативного врегулювання основних інститутів доказового права. Не в останню чергу це обумовлено тим, що не були враховані у належному обсязі пропозиції науковців при підготовці та введенні змін до КПК. Це ілюструє, що кримінальна процесуальна законотворчість повинна мати під собою належну доктринальну базу, яка має, по-перше, надавати наукову оцінку існуючим дефектам у кримінальному процесуальному законодавстві (у тому числі, доказовому праві); по-друге, формулювати пропозиції щодо їх усунення на основі потреб правозастосовної практики з урахуванням міжнародних стандартів кримінального судочинства. Саме тому у межах освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії за спеціальністю 081 "Право", галузь знань 08 "Право" в Національному університеті "Одеська юридична академія" вивчається курс "Доказування у сучасному кримінальному провадженні", спрямований на формування компетентностей щодо наукової оцінки кримінального процесуального законодавства, проблем та потреб кримінально-процесуальної діяльності та формулюванню пропозицій щодо усунення дефектів кримінального процесуального законодавства; тлумачення та застосування норм доказового права з врахуванням позицій ЄСПЛ та ВС.

Об'єкт вивчення: доказове право як підгалузь кримінального процесуального права, а також процес доказування у кримінальному судочинстві. Вивчення доказового права, його джерел, основних інститутів ґрунтується на правових доктринах, цінностях і принципах, в основі яких покладені права та основоположні свободи людини.

Методи, методики та технології: загальнонаукові і спеціальні методи пізнання правових явищ; методики правової оцінки поведінки чи діяльності суб'єктів кримінального процесу (суб'єктів процесу доказування), ідентифікації правової проблеми та її вирішення на основі принципів права; інформаційно-комунікаційні технології.

Метою курсу «Доказування у сучасному кримінальному провадженні» є набуття здобувачами теоретичних знань щодо сучасних концепцій основних інститутів доказового права, основних правових позицій ЄСПЛ та ВС, а також навичок критичного аналізу теоретичних положень, чинного законодавства, виявлення проблемних ситуацій та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо їх подолання.

Дана мета обумовлює необхідність постановки та вирішення наступних основних завдань: **а)** з'ясування сучасних концепцій щодо основних положень теорії доказів у кримінальному процесі (зокрема, про поняття та види доказування, способи збирання та перевірки доказів, правила оцінки доказів, предмет і межі доказування, поняття та властивості доказів, джерела доказів та ін.), критично їх аналізувати та формулювати власну обґрунтовану позицію; **б)** формування у здобувачів вміння правильно розуміти (тлумачити) та застосовувати норми доказового права з урахуванням практики ЄСПЛ, ВС; **в)** критично аналізувати чинне законодавство, виявляти його прогалини та формулювати пропозиції щодо вдосконалення КПК України та практики його застосування.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен:

- визначати та вміти охарактеризувати основні концепції розуміння сутності доказування у кримінальному процесі;
- обговорювати та дискутувати щодо сутності предмету доказування та локального предмету доказування;
- вивчати та аналізувати сучасні концепції процесу доказування у кримінальному провадженні;
- узагальнювати судову практику в частині визначення належності та допустимості доказів;
- синтезувати теорію і практику кримінального процесуального доказування;
- розв'язувати ситуації, що виникають в процесі оцінки доказів у кримінальному провадженні;
- вдосконалювати розуміння та практичне застосування кримінального процесуального законодавства з врахуванням позицій ЄСПЛ та ВС.

Взаємозв'язок з іншими дисциплінами. Досягнення мети та вирішення завдань даного спеціального курсу передбачає використання знань інших навчальних дисциплін, які вивчаються за освітньо-науковою програмою з підготовки доктора філософії з галузі знань 08 "Право" спеціальності 081 "Право" в Національному університеті "Одеська юридична академія", зокрема, "Філософські основи на організація наукових досліджень", "Пошук наукової інформації та презентація результатів наукових досліджень",

"Методологія галузевої науки", "Актуальні питання сучасного кримінального провадження", "Застосування практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні" та ін.

Основними формами освітньо-наукового процесу є лекційні, практичні заняття, консультування та самостійна робота здобувача.

Форми контролю: поточний та підсумковий (залік).

Шкала оцінювання освітньо-наукової діяльності здобувача

Оцінка за шкалою силабусу	Кількість набраних балів	Критерії оцінювання
		Аспірант
A	90-100	виявив високу теоретичну підготовку, вміння аналізувати літературу, логічно та послідовно викладати фактичний матеріал, робити висновки. У процесі виконання практичної роботи чи аналізу поставлених завдань здобувач показує вміння планувати, ставити та інтерпретувати отримані результати відповідно до досягнень науки
B	82-89	виявив високий рівень теоретичних знань програмного матеріалу, вміння послідовно його викласти та застосувати засвоєні знання у процесі постановки і виконання практичної роботи, але допускає несуттєві неточності у відповідях, невеликі помилки при виконанні практичних завдань
C	74-81	в основному вірно висвітлив питання, але допускає несуттєві помилки у ході розв'язання завдань і показує задовільні знання теоретичного матеріалу
D	64-73	в основному вірно висвітлив питання, але допускає суттєві помилки у ході розв'язання завдань і показує задовільні знання теоретичного матеріалу
E	60-63	правильна, але неповна відповідь, яка свідчить, що аспірант вивчав матеріал, але не може логічно та повно висловити свою думку та застосувати його при виконанні практичних завдань
Fx	35-59	надав відповідь, яка є неправильною та неповною, свідчить про те, що аспірант не розуміє значення основних понять, не може ними апелювати
F	0-34	надав відповідь, яка є неправильною, свідчить про те, що аспірант не розуміє значення основних понять та потребує повторного вивчення матеріалу

Даний спецкурс складається з 6 тем, ключові положення яких викладаються на лекціях. Для того, щоб здобувачі могли більш повно орієнтуватися в об'ємі матеріалу, в методичних вказівках, завданнях і планах

занять надається стисла характеристика тем курсу, рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика, спеціальна література (основна та додаткова). З метою закріплення отриманих знань здобувачі обов'язково повинні виконати практичні завдання (задачі) за кожною темою. Вирішуючи практичні завдання, рекомендовано складати проекти процесуальних рішень.

Звернемо увагу, що з багатьох теоретичних питань в юридичній літературі висловлені різні думки, здобувач може дотримуватись будь-якої точки зору, але обов'язково повинен навести аргументи щодо своєї власної позиції, викласти свої заперечення, сумніви щодо правильності іншої думки. Наявність власної аргументованої позиції заохочується високою оцінкою.

Крім того, рекомендовано підготувати тези або наукову статтю за однієї з тем дисципліни.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Вступ до теорії доказів у кримінальному судочинстві

1. Теорія доказів у кримінальному процесі як розділ науки кримінального процесуального права. Предмет теорії доказів у кримінальному судочинстві. Сучасні тенденції розвитку теорії доказів у кримінальному судочинстві.

2. Поняття, зміст та значення доказового права. Джерела сучасного доказового права. Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практика ЄСПЛ як джерела доказового права у кримінальному провадженні України.

3. Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Доказування як різновид процесу пізнання. Особливості пізнання в кримінальному судочинстві.

4. Поняття та види доказування у кримінальному процесі. Аналіз нормативного закріплення та сучасних наукових концепцій.

5. Мета доказування в кримінальному процесі. Питання про істину як мету доказування у кримінальному провадженні. Аналіз сучасних наукових концепцій мети доказування у кримінальному провадженні.

6. Поняття, правова природа та види стандартів доказування у кримінальному судочинстві. Аналіз сучасних наукових концепцій стандартів доказування у кримінальному судочинстві. Застосування окремих видів стандартів доказування під час прийняття процесуальних рішень.

7. Етичні основи процесу доказування у кримінальному провадженні. Гарантії прав та законних інтересів учасників кримінального провадження в процесі доказування.

Тема 2. Поняття доказів. Класифікація доказів. Властивості доказів

1. Поняття доказів та джерел (видів) доказів у кримінальному процесі. Аналіз наукових концепцій поняття та змісту доказів у кримінальному провадженні.

2. Властивості доказів у кримінальному процесі: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК України.

3. Поняття належності та допустимості доказів у кримінальному провадженні. Критерії допустимості доказів. Процесуальні порушення і допустимість доказів. Питання про асиметрію доказів.

4. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.

5. Поняття та підстави класифікації доказів. Загальна характеристика окремих класифікаційних доказів. Аналіз сучасних наукових концепцій класифікації доказів у кримінальному провадженні.

Тема 3. Предмет доказування у кримінальному процесі. Локальний предмет доказування

1. Поняття та структура предмету доказування у кримінальному провадженні України: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК.

2. Особливості предмету доказування в окремих категоріях (видах) кримінального провадження України: аналіз нормативного врегулювання у чинному КПК.

3. Зміст обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні України.

4. Локальний предмет доказування у кримінальному провадженні України.

5. Межі доказування та фактичний обсяг (об'єм) доказів у кримінальному процесі.

Тема 4. Поняття та зміст процесу доказування

1. Поняття та види доказування у кримінальному процесі. Доказування як діяльність по збиранню, перевірці та оцінці доказів. Доказування як обґрунтування певної тези (твердження).

2. Поняття та способи збирання, перевірки доказів у кримінальному процесі України. Особливості збирання та перевірки доказів в окремих стадіях кримінального провадження України. Використання науково-технічних засобів при збиранні та перевірці доказів.

3. Поняття та зміст оцінки доказів у кримінальному процесі : аналіз нормативного врегулювання та сучасних наукових концепцій.

4. Використання в доказуванні фактичних даних, отриманих в інших державах на підставі доручень про правову допомогу.

5. Поняття та класифікація суб'єктів процесу доказування у кримінальному провадженні України.

6. Поняття та зміст обов'язку доказування: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК. Суб'єкти, на яких покладено обов'язок доказування, характеристика їх повноважень щодо збирання, перевірки та оцінки доказів.

7. Поняття та зміст тягара доказування: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК. Суб'єкти, на яких покладено тягар доказування у кримінальному провадженні України.

8. Характеристика суб'єктів, які мають право приймати участь у процесі доказування.

Тема 5. Джерела доказів

1. Джерела доказів у кримінальному провадженні України: аналіз нормативного врегулювання

2. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні: аналіз нормативного врегулювання у КПК та позиції ВС. Характеристика окремих видів показань.

3. Речові докази як джерело доказів у кримінальному провадженні: поняття, види, особливості оцінки.

4. Документи як джерело доказів у кримінальному процесі: поняття, форма, види. Документи, якими оформлюється провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Відмінність документів-речових доказів від документів-самостійного джерела доказів. Збирання, перевірка та оцінка документів.

5. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні України.

6. Джерела доказів, які використовуються у дізнанні, особливості їх одержання та оцінки.

Тема 6. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів у кримінальному процесі України

1. Практика ЄСПЛ як джерело доказового права, яке застосовується органом державної влади та службовою (посадовою) особою при оцінці доказів.

2. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці належності доказів. Міжнародні стандарти формування належних доказів. Концепція належності доказів у контексті практики ЄСПЛ.

3. Концепція допустимості доказів у контексті практики ЄСПЛ. Міжнародні стандарти формування допустимих доказів у кримінальному судочинстві.

4. Питання допустимості доказів при порушенні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (на прикладі окремих статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Питання допустимості доказів при порушення вимог ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.)

5. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці достатньої сукупності доказів. Міжнародні стандарти формування достатньої сукупності доказів. Стандарти доказування у контексті практики ЄСПЛ. Стандарти доказування, не пов'язані з вирішенням кримінального провадження по суті – "обґрунтована підозра", "достатня підстава", "переконання за більшою вірогідністю", "вагоме переконання" - ознаки, сфера застосування. Стандарт доказування "поза розумним сумнівом".

6. Обґрунтованість та вмотивованість судового рішення як результат оцінки доказів. Окремі позиції ЄСПЛ щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. Вступ до теорії доказів у кримінальному судочинстві

План

1. Теорія доказів у кримінальному процесі як розділ науки кримінального процесуального права. Предмет теорії доказів у кримінальному судочинстві. Сучасні тенденції розвитку теорії доказів у кримінальному судочинстві.

2. Поняття, зміст та значення доказового права. Джерела сучасного доказового права. Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практика ЄСПЛ як джерела доказового права у кримінальному провадженні України.

3. Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Доказування як різновид процесу пізнання. Особливості пізнання в кримінальному судочинстві.

4. Поняття та види доказування у кримінальному процесі: аналіз законодавчого закріплення та сучасних наукових концепцій.

5. Мета доказування в кримінальному процесі. Питання про істину як мету доказування у кримінальному провадженні. Аналіз сучасних наукових концепцій мети доказування у кримінальному провадженні.

6. Поняття, правова природа та види стандартів доказування у кримінальному судочинстві. Аналіз сучасних наукових концепцій стандартів доказування у кримінальному судочинстві. Застосування окремих видів стандартів доказування під час прийняття процесуальних рішень.

7. Етичні основи процесу доказування у кримінальному провадженні. Гарантії прав та законних інтересів учасників кримінального провадження в процесі доказування.

Зміст лекції

Дослідження цієї теми слід почати із з'ясування того, що теорія доказів є складовою частиною (розділом) науки кримінального процесуального права. **Теорія доказів у кримінальному процесі** уявляє собою систему наукових положень (знань, концепцій), яка має досить широкий предмет дослідження. До предмету теорії доказів входять: доказове право (як підгалузь кримінального процесуального права); практична діяльність суб'єктів кримінального провадження по доказуванню; історія розвитку інститутів та норм, що регулюють діяльність із доказування; норми доказового права та практика їх застосування в інших державах.

Як і наука кримінального процесуального права, теорія доказів вивчає закономірності розвитку відповідних розділів законодавства, формулює певні ідеї та концепції їх подальшого розвитку.

Теорія доказів складається із Загальної та Особливої частин. Загальна частина вивчає питання про поняття доказів та їх класифікації, предмет та

межі доказування, процес доказування та його суб'єктів, а також інші загальні питання щодо доказування. Змістом особливої частини є вчення про окремі види доказів (джерела доказів).

При дослідженні питання про сучасні тенденції розвитку теорії доказів у кримінальному судочинстві здобувачам рекомендовано: Аленін Ю.П., Мурзановська А.В. Методологія кримінально-процесуальної науки: сучасний стан та перспективи розвитку. Право України. 2019. № 9. С.17-19; Аленін Ю.П., Мурзановська А.В. Проблемні аспекти визначення тенденцій розвитку кримінально-процесуальної науки в сучасних умовах. Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27 грудня 2019 р.). Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2019. С.152-156.; Глинська Н.В. Кримінальна процесуальна політика як чинник формування концепту сучасного кримінального процесу. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 3. С. 11–17; Дроздов О. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу України (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). Право України. 2017. № 12. С. 102-116; Лобойко Л.М. Принцип наукової обґрунтованості побудови сучасного кримінального процесу України. Питання боротьби зі злочинністю. 2016. Вип. 31. С. 40–54; Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України [текст] / Н.В. Глинська, Л.М. Лобойко, О.І. Марочкін та ін. : монографія : за заг. ред. О.Г. Шило. – Х. : НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2016. 264 с. та ін.

Доказове право – це частина кримінального процесуального права, його підгалузь, до якої можна віднести норми, що визначають предмет доказування, поняття та джерела доказів, закріплюють засоби збирання та перевірки доказів, правила оцінки доказів, а також розкривають зміст окремих джерел доказів.

Норми доказового права поділяються на дві частини: Загальну та Особливу. До загальної частини відносяться норми, що визначають поняття доказів, мету і предмет доказування, права та обов'язки сторін тощо. Особлива частина доказового права містить норми, які регулюють зміст і порядок провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій під час доказування; особливості збирання (формування), перевірки та оцінки доказів та їх процесуальних джерел.

За ст. 1 КПК порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК та інших законів України. Проте, якщо вести мову про джерела кримінального процесуального права (у тому числі доказового права), даний перелік не

може розглядатись як вичерпний¹. Звернемо увагу, що доволі довгий час у науці кримінального процесуального права (у тому числі в теорії доказів) своєрідною аксіомою була теза: єдиним джерелом кримінального процесуального права може бути лише закон; а ідея множинності джерел права категорично заперечувалася. Проте у сучасний час "вектор" щодо розуміння видів джерел кримінального процесуального права (у тому числі доказового права) змінився, багато авторів визнають полінормативність кримінально-процесуального регулювання (див.: Дроздов О.М. Джерела кримінально-процесуального права України: Монографія. Х.: Видавець ФО-Вапнярчук Н.М., 2008. 208 с.; Костицький М.В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 31–37; Савченко К.Ю. Судова практика як елемент правової системи України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 20с. та ін.).

Значення доказового права та теорії доказів полягає в тому, що доказування є основою всієї кримінальної процесуальної діяльності. Власно кримінальний процес виникає тоді, коли є підстави вважати, що було вчинено кримінальне правопорушення і необхідно буде застосувати норми кримінального права. Отже, кримінальне судочинство доцільно розглядати як складний правозастосовний процес – процес застосування норм матеріального кримінального права (а при вирішенні цивільного позову – норм цивільного, в деяких випадках – трудового права).² Першим етапом правозастосовного процесу є встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Саме правильне з'ясування фактичних обставин кримінального провадження є запорукою правильного визначення норми матеріального права і правильного її застосування.

Інакше кажучи, для того, щоб застосувати норми матеріального кримінального права, необхідно встановити фактичні обставини кримінального провадження – визначити, чи було вчинено кримінальне правопорушення, за яких обставин, хто винен у вчиненні кримінального правопорушення, кому і яку завдано кримінальним правопорушенням шкоду та ін. Встановити фактичні обставини можливо тільки шляхом доказування, тобто шляхом збирання, перевірки та оцінки достатньої кількості доказів, за наявності яких можна буде зробити переконливі висновки щодо зазначених питань.

Коли ми ведемо мову про застосування норм матеріального права, то маємо на увазі не тільки застосування норм Особливої частини КК і призначення особі покарання, але й застосування норми Загальної частини КК, де визначено, скажімо, поняття та умови правомірності необхідної

¹Кримінальний процес: навчальний посібник / колектив авторів [електронне видання]. Одеса, 2020. С.68. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>

² Докладніше див: Аленін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Кримінальне судочинство як сфера захисту публічних та приватних інтересів. Юридичний вісник. 2011. № 4. С. 68-73

оборони, інші обставини, що виключають злочинність діяння, підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності тощо¹.

Теорія доказів і доказове право ґрунтуються на загальних філософських положеннях, які притаманні будь-якої пізнавальної діяльності та визнають принципову можливість пізнання людиною оточуючого світу. Проблеми пізнання є предметом розділу філософії, який іменують гносеологією або епістемологією. Процеси пізнання та доказування взаємопов'язані. Доказування у кримінальному процесі є різновидом пізнання. Разом з тим, доказування у кримінальному провадженні має свою специфіку, яка відрізняє його від інших видів пізнання. **До особливостей пізнання в кримінальному судочинстві** можна віднести наступне:

- 1) специфічний предмет пізнання;
- 2) на здійснення пізнання уповноважені тільки певні суб'єкти кримінального процесу;
- 3) процес доказування докладно регламентовано законом, він здійснюється у відповідній процесуальній формі;
- 4) процес пізнання в кримінальному процесі обмежений певними строками;
- 5) необхідність прийняття процесуального рішення;
- 6) комунікативний характер пізнання;
- 7) пізнання досить часто провадиться в умовах, коли суб'єкту, що здійснює доказування, протистоїть особа, яка не зацікавлена у встановленні фактичних обставин та перешкоджає одержанню необхідних доказів.

Вище йшлося про доказування як діяльність, спрямовану на встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Таку діяльність називають саме доказуванням, адже завдання, яке стоїть перед дізнавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом полягає не тільки в необхідності встановити, що саме відбувалося, але й зібрати необхідні докази, щоб можна було переконатися в тому, що мала місце конкретна подія кримінального правопорушення, кримінальне правопорушення вчинено певною особою (або відсутня подія, щодо існування якої було зроблено припущення, або подія була, але вона не є кримінальним правопорушенням, тобто відсутній склад кримінального правопорушення).

За ч. 2 ст. 91 КПК доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Але поняття доказування вживають і для визначення іншої діяльності, яка теж має місце в кримінальному судочинстві – це діяльність із формування певної позиції та обґрунтування такої позиції

¹ Див.: Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. С.7; Лукашкіна Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листоп. 2013 р., м. Одеса) / відпов. за вип. Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.30-36 та ін.

для того, щоб переконати, наприклад, суд у необхідності прийняти певне рішення. Така діяльність відбувається, скажімо, в судових дебатах, коли сторони висловлюють свою думку щодо того, які саме обставини встановлені в кримінальному провадженні, формулюють свою позицію і наводять аргументи на обґрунтування своєї думки.

Отже, необхідно чітко розрізняти ці два аспекти, **два види доказування**:

1) доказування (процес доказування) як діяльність, спрямовану на встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Таке доказування здійснюється особою, яка веде кримінальне провадження; встановлення фактичних обставин забезпечує прийняття нею процесуального рішення (про закриття кримінального провадження, звернення до суду з обвинувальним актом тощо);

2) доказування як діяльність з обґрунтування своєї позиції в кримінальному провадженні. Таке доказування має певного адресата, наприклад, суд, до якого звертаються сторони з проханням про прийняття певного рішення у судовому провадженні.

Розмежування цих двох аспектів (видів) доказування необхідне для правильного вирішення питання про роль окремих суб'єктів кримінального провадження у процесі доказування, зокрема, про покладання на них обов'язку доказування (тобто обов'язку збирання, перевірки та оцінки доказів) тощо.

Звернемо увагу, що такий підхід до визначення видів доказування підтримують вчені та науковці кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності НУ "ОЮА".¹ Проте в сучасній науковій літературі існують й інші погляди щодо видів доказування. Отже, здобувачам рекомендовано проаналізувати наукові підходи щодо видів доказування та сформулювати власне бачення з цього питання.

При дослідженні питання щодо історичного розвитку уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці здобувачам рекомендовано звернутись, зокрема до: Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. С.11-37.

При дослідженні питання про **мету доказування в кримінальному процесі** слід звернути увагу на те, що в юридичній літературі метою доказування, зазвичай, називають встановлення істини, а от щодо суті та змісту поняття «істина» науковці висловлюють різні точки зору.

¹ Див.: Лукашкіна Т.В. Суд и прокурор как субъекты доказывания в стадии судебного разбирательства. Актуальні проблеми держави та права. 2001. Вип. 10. С. 47-59; Лукашкіна Т.В. Роль суду в доказуванні у кримінальному процесі (за проектом КПК). Правове життя сучасної України: матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) Т. 2 / відп. за випуск В.М. Дрьомін. Одеса: Фенікс, 2012. С. 401-403; Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. С. 8-9; Кримінальний процес: навчальний посібник / колектив авторів [електронне видання]. Одеса, 2020. С. 167-170.

По-перше, слід мати на увазі, що «істина» – поняття філософське. У філософії істинним визнається таке знання, уявлення про реальність, яке відповідає цій реальності, правильно відбиває цю реальність у свідомості суб'єкта, який здійснює пізнання. Істина – це завжди знання об'єктивне, адже зміст знання не залежить від суб'єкту, який здійснював пізнання. Таке визначення поняття істини є найбільш простим, його називають класичним. Більшість вчених (Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський та ін.), які розглядали проблему істини в кримінальному судочинстві, виходили саме з такого розуміння істини і називали таку істину об'єктивною. У сучасний період прихильниками концепції об'єктивної істини є, зокрема, В.Т. Нор, Н.Р. Бобечко, І.І. Когутич та ін. Разом з тим, в юридичній літературі існують інші концепції істини: конвенціональна, формальна (логічна або семантична) тощо¹.

З'ясовуючи питання про мету доказування, доцільно звернути увагу на те, що відповідно до Конституції України та ч. 4 ст. 17 КПК України усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. За з ч. 2 ст. 17 КПК, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення *поза розумним сумнівом*, особа повинна бути виправдана. Застосування цих правил означає, що не завжди можливо в кожному кримінальному провадженні встановити всі обставини в точній відповідності до того, що мало місце в реальності. Але рішення суду, винесено за умови застосування згаданих правил, буде законним. Тому, на наш погляд, доцільно для визначення мети доказування вживати поняття конвенціональної істини, тобто знання одержаного з дотриманням передбачених законодавством правил, вважати істинним. Отже, конвенціональною вважають істину, яка визнається такою на підставі конвенції, угоди, тобто люди як би домовились вважати істинним знання, отримані з додержання певних умов. Саме про таке йдеться в кримінальному судочинстві, коли закон вважає істинним знання, одержані за умови додержання певних правил (правило про тлумачення сумнівів на користь підозрюваного, обвинуваченого, правило про визнання обвинувачення таким, що не вчиняв кримінального правопорушення, коли бракує доказів для впевненого висновку про його винуватість). Одним із проявів існування конвенціональної істини у кримінальному провадженні України є ухвалення судового рішення на підставі угод.

Питання про зміст істини в кримінальному процесі також є дискусійним. Одні вчені (І.В. Гловюк, М.І. Смирнов² та ін.) вважають, що зміст істини в

¹ Детальніше див.: Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. С.279-280; Мирошниченко Ю.М. Процесуальні та філософсько-правові проблеми здійснення правосуддя в кримінальному провадженні: монографія. Харків : Панов, 2017. С.33-99; Степаненко А.С. Категорія “істина” в уголовном процессе и стандарт доказывания “вне разумного сомнения”: проблема соотношения. *Legea si Viata*. 2016. № 9, том. 2. С.137-141. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2016/9-2/36.pdf> та ін.

² Смирнов М.І., Гловюк І.В. Кримінальний процес України : Навчально-методичний посібник. Одеса: Фенікс, 2008. С.111.

кримінальному судочинстві складають тільки фактичні обставини кримінального провадження; інші науковці (Т.В. Лукашкіна¹ та ін.) – як фактичні обставини, так і кваліфікація кримінального правопорушення; а деякі автори (Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський) – фактичні обставини кримінального провадження, кваліфікація кримінального провадження та висновок суду щодо призначення покарання.

Безперечно, що до змісту істини необхідно включати фактичні обставини кримінального провадження. Пропозиція про включення до змісту істини соціальної оцінки діяння (тобто кваліфікації кримінального правопорушення) теж заслуговує на увагу. Щодо включення до змісту істини міри покарання, то можна привести досить слушні заперечення з цього приводу: призначення у вирок певної міри покарання є владним волевиявленням суду, а не актом пізнання, тому до нього не може бути застосовано поняття істинності.

Поняття, правова природа та види стандартів доказування у кримінальному судочинстві. У сучасній юридичній літературі вчені (Р.Ш. Бабанли, В.В. Вапнярчук, Г.Р. Крет, Х.Р. Слюсарчук, А.С. Степаненко та ін.) все більше уваги приділяють категорії «стандарт кримінального процесуального доказування». Проте серед науковців нема єдиного розуміння сутності цього поняття, під стандартами доказування різні науковці вбачають:

- кінцеву мету доказування і можливість ухвалення рішення відповідно до цього;
- мінімально допустиму сукупність доказів, за відсутності яких виключається визнання юридичного факту доказаним;
- рівень внутрішнього переконання слідчого, прокурора, слідчого судді й суду, який є результатом оцінки доказів, необхідним для прийняття початкового, проміжного або підсумкового процесуального рішення у кримінальному провадженні;
- певна умовна межа, за якою кількісна характеристика знань, отриманих судом у процесі розгляду справи, переходить у таку їх якість, що дає підстави суду ухвалити правосудне, на його думку, рішення та ін.

На підставі аналізу висловлених у науковій літературі поглядів, В.В. Вапнярчук запропонувати наступну дефініцію: "Стандарти доказування – це певний умовний взірєць, орієнтир, оптимальний рівень вимог, що свідчить про достатність знань (як в об'єктивному (певна сукупність доказів), так і в суб'єктивному (певний рівень переконаності) аспекті) для прийняття відповідного процесуального рішення."²

¹ Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. С. 10-11.

² Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія / В.В. Вапнярчук. Х.: Юрайт, 2017. С.148.

Отже, майже всі дослідники цього питання відзначають, що стандарти доказування – це певні критерії його оцінки. Вважаємо, що таке розуміння сутності цього поняття заслуговує на підтримку.

Про поняття та сутність стандартів доказування див.: Слюсарчук Х. До питання про сутність поняття «стандарти доказування». Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. ХХІ звіт. наук.-практ. конф. (12-13 лют. 2015 р.) : у 2 ч. / Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. Львів, 2015. Ч. 2. С. 258-261; Слюсарчук Х. Р. Стандарт доказування в кримінальному провадженні яка його ідея? Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 3. С. 219-223. http://www.pap.in.ua/3_2015/65.pdf. та ін.

В аспекті актуальності подальших наукових розробок стандартів доказування звернемо увагу, що Стратегією реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, одним із напрямків реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства визначено необхідність "формалізації стандартів доказування для більшої зрозумілості та передбачуваності процесуального законодавства і відповідної практики" (п. 5.9).¹

В юридичній літературі виділяють декілька стандартів доказування, зокрема:

1) стандарт доказування «на перший погляд» (або «за зовнішніми ознаками явищ», або «ймовірне припущення» тощо) – найбільш простий і найменш жорсткий; використовується, зокрема, для початку досудового розслідування (ст. 214 КПК);

2) стандарт доказування «вагоме переконання» (або «обґрунтована припущення», «обґрунтована підозра») – відповідно до нього вирішується питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (п. 1 ч. 3 ст. 123 КПК), у тому числі запобіжних заходів (ч. 2 ст. 177 КПК); повідомлення про підозру (ст. 276 КПК). Сутність цього стандарту доказування полягає в тому, що для прийняття певного рішення у суб'єкта доказування повинна бути достатня доказова база, яка підтверджує його правомірність щодо необхідності прийняття відповідного процесуального рішення;

3) стандарт доказування «поза розумними сумнівами» – використовується для ухвалення кінцевих судових рішень у справі, в яких вирішується питання про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення (відповідає такому законодавчо регламентованому суб'єктивному стандарту, як внутрішнє переконання). Так, згідно з ч. 2 ст. 17 КПК особа має бути виправданою, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість її поза розумним сумнівом. Сутність

¹ Див.: Стратегія реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: схвал. Указом Президента України від 20 травня 2015 р., № 276/2015. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

стандарту «поза розумними сумнівами» полягає в тому, що він не означає доказування без сумнівів. Такі сумніви можуть мати місце. Головне, щоб вони були розумними. Розумним є сумнів, який ґрунтується на певних обставинах і здоровому глузді, випливає зі справедливого і зваженого розгляду всіх належних і допустимих відомостей, а за браком останніх, є таким, що змушує особу втриматися від прийняття рішення у питаннях, які мають найбільш важливе значення.

Досліджуючи питання про **етичні основи процесу доказування у кримінальному провадженні** ми пропонуємо виходити з наступних положень. Теоретичною основою дослідження етичних основ процесу доказування у кримінальному провадженні є судова етика. Судову етику доцільно розглядати як вчення про реалізацію загальноприйнятих моральнісних цінностей (зокрема, життя, свобода, честь, гідність людини та ін.), принципів (гуманізм, справедливість та ін.), норм моралі в діяльності слідчого, керівника органу досудового розслідування, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду та захисника, а також у кримінальному процесуальному законодавстві, що її регулює. Предмет судової етики включає як відносини та ситуації, що виникають у кримінальному провадженні, які або не передбачені чинним законодавством, або такі, стосовно яких закон дозволяє посадовій особі певний вибір поведінки (Ю. М. Грошевий, В. Т. Нор), так і саме кримінальне процесуальне законодавство, з точки зору достатності правового забезпечення моральнісних цінностей людини та суспільства, а також тактичні прийоми проведення процесуальних дій з точки зору відповідності моральнісним принципам.

Деякі вчені (Ю.М. Грошевий та В.Т. Нор) зазначають неправомірність термінології «етичні начала», «етичні умови», «етичний зміст», яка склалась у процесуальній та криміналістичній літературі, оскільки вона ототожнює етику та мораль. Вважаємо, що застосування терміну «етичні основи» кримінального провадження («етичні основи» доказування) є цілком правомірним, якщо розрізняти терміни «мораль» та «моральність». До змісту поняття етичних основ процесу доказування у кримінальному судочинстві слід відносити явища як моральнісного, так і морального характеру. Поняття моралі та моральності взаємозв'язані, але не тотожні. Ця позиція має прояв у різних теоріях як вітчизняних та зарубіжних (Георг В.Ф. Гегель, Лон Л. Фуллер, Денніс Лойд та ін.) вчених. Дану теорію підтримували деякі дореволюційні вчені (І.О. Ільїн, А.Ф. Коні та ін.). Особливість моралі полягає в тому, що вона виражає внутрішню позицію особи, її вільне та самосвідоме вирішення того, що є справедливим і несправедливим тощо; виступає як внутрішній регулятор поведінки особи. Моральнісні принципи виступають як зовнішні регулятори поведінки людини. Там, де особа прийняла та перетворила на свою внутрішню установку суспільні моральнісні принципи та керується ними у своїй діяльності, має місце поєднання та взаємодія обох регуляторів – морального та моральнісного.

Таким чином, етичні основи процесу доказування у кримінальному провадженні – це система загальноприйнятих моральнісних цінностей (життя, свобода, честь, гідність людини та ін.), принципів (гуманізм, справедливість, милосердя, повага до честі та гідності людини та ін.) та заснованих на них норм моралі, моральних установок особи, що здійснює доказування, які у своїй сукупності разом із нормами кримінального процесуального права регулюють її діяльність щодо збирання, перевірки та оцінки доказів, визначають межі належних та можливих дій.

Взаємодія норм кримінального процесуального права та етичних основ процесу доказування реалізується у правотворчому та правозастосовному аспектах.

1. Так, у правотворчому аспекті така взаємодія має прояв у тому, що норми кримінального процесуального права створюються, змінюються з урахуванням моральнісних принципів, цінностей, пануючих у суспільстві, та сприймаються як формально визнана міра справедливості, гуманізму. Оскільки моральнісні цінності особи (свобода, життя, здоров'я, честь, гідність людини та ін.) та моральнісні цінності суспільства (справедливе кримінальне провадження та ін.) складають основу норм кримінального процесуального права, забезпечуються ними, це дозволяє стверджувати про моральнісні начала у кримінальному процесуальному праві та у кримінальному процесуальному законодавстві. Моральнісні начала процесу доказування знаходять свій прояв у нормах кримінального процесуального права, які закріплюють: **а)** завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК) та мету доказування; **б)** принципи кримінального провадження (ст. 7 КПК та ін.); **в)** законні інтереси, права учасників процесу доказування та **г)** обов'язок органу державної влади та посадової (службової) особи, яка здійснює кримінальне провадження, забезпечити їх; **д)** кримінально-процесуальну форму процесу доказування (тобто порядок збирання, перевірки та оцінки доказів, у тому разі й порядок проведення окремих процесуальних дій, правила оцінки доказів та ін.). Крім того, законодавець застосовує етичні категорії (честь, гідність, справедливість та ін.) у нормах кримінального процесуального права. Зазначимо, що застосовуючи словосполучення «моральнісні начала процесу доказування», то ми маємо на увазі, що певні норми (інститути) доказового права відповідають моральнісним принципам та цінностям, але їх природа має правовий характер.

2. Взаємодія норм кримінального процесуального права та етичних основ у правозастосовному аспекті знаходить свій прояв, зокрема, при: **а)** оцінці суспільних відносин, які склалися на певному етапі кримінального провадження; **б)** з'ясуванні змісту норм кримінального, кримінального процесуального права, особливо якщо вони містять оціночні поняття («поважна причина», «у випадку необхідності» та ін.), етичні терміни («честь», «гідність», «справедливість» тощо); **в)** оцінці доказів за внутрішнім переконанням; **г)** виборі процесуального рішення, яке необхідно прийняти у конкретній ситуації за наявності у посадової особи дискреційних

повноважень; д) виборі та застосуванні тактичних прийомів проведення процесуальної дії; е) у поведінці посадової особи, її ставленні до свого процесуального обов'язку, до учасників кримінального провадження та ін. Важливе значення має як застосовує норми кримінального та кримінального процесуального права службова особа або орган державної влади, які здійснюють кримінальне провадження, оскільки невміле застосування владних повноважень може привести до зловживання владою. Крім того, в нормах кримінального процесуального права неможливо передбачити та конкретно визначити всі ситуації, які можуть мати місце під час доказування. В ситуаціях, які не визначені або недостатньо повно визначені законом, службова особа або орган державної влади, які здійснюють кримінальне провадження, самостійно приймають відповідне рішення та обирають шляхи, засоби його реалізації. Важливо, щоб ці рішення та засоби його реалізації не суперечили як нормам законодавства, так і моральнісним принципам.

Таким чином, норми кримінального процесуального права та етичні основи процесу доказування є гарантіями забезпечення належного регулювання суспільних відносин при збиранні, перевірці та оцінці доказів у кримінальному провадженні¹.

Особливу увагу слід приділити питанню про кримінальні процесуальні гарантії як засобів забезпечення реальної можливості реалізації учасниками кримінального провадження наданих їм прав та виконання покладених на них обов'язків. При аналізі цього питання здобувачам рекомендовано: Погорецький М.А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". 2014. № 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pmakph.pdf>; Кубрак П.М. Сутність процесуальних гарантій у кримінальному провадженні України. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. № 2(14). URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n2/16kpmkpu.pdf>; Рабінович П. Права людини і громадянина: можливості вдосконалення конституційних гарантій. Вісник Академії правових наук України. 2012. № 3 (70). С. 3–15 та ін.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

¹ Див.: Гуртієва Л.М. Поняття етичних основ процесу доказування у кримінальному судочинстві. Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць / Голов. ред.: С.В. Ківалов; відп. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса: Юридична література, 2012. Вип. 67. С.578-584; В.М. Дрьомін; Гуртієва Л.М. Морально-правові критерії допустимості застосування тактичних прийомів допиту підозрюваного, обвинуваченого. Вісник Прокуратури. 2006. № 11 (65). С. 76-81; Гуртієва Л.М. Пріоритетні напрями досліджень у сфері кримінального процесуального права України. Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy. Zborník príspevkov z medzinárodna vedecko-praktická konferencia (Sládkovičovo, Slovenská republika, 28–29 októbra 2016). Vysoká škola Danubius, Fakulta práva Janka Jesenského, 2016. С.179-182 та ін.

1. Надайте характеристику сучасним концепціям поняття та видів процесу доказування у кримінальному провадженні. Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.

2. Надайте характеристику сучасним концепціям поняття та змісту мети доказування у кримінальному провадженні. Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.

3. Які сучасні вчені є прихильником концепції об'єктивної істини? У чому полягають їх аргументи?

4. Які сучасні вчені є прихильниками концепції конвенціональної істини? У чому полягають їх аргументи?

5. В чому полягає зміст категорії "стандарт кримінального процесуального доказування"? Які сучасні наукові підходи визначення даної категорії? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання з посиланнями на норми чинного КПК України, правові позиції ВС та ЄСПЛ.

6. В чому полягає теоретична та практична значимість етичних основ процесу доказування у кримінальному провадженні?

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. ст.260.

Гловюк І. В., Степаненко А. С. Стандарт доказування "обґрунтована підозра" у кримінальному провадженні. Правова позиція. 2018. № 1. С. 13-20.

Дроздов О. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесу України (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини). Право України. 2017. № 12. С. 102-116.

Лукашкина Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 30-36.

Лукашкіна Т.В. Деякі міркування щодо можливої класифікації норм кримінального процесуального права Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 року). Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2019. Т.2. С. 314-318.

Навроцька В.В. Кримінальний процесуальний та кримінальний закон: взаємозв'язки й колізії. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С.1117-1140.

Омельченко О.Є. Джерела, які визначають порядок кримінального провадження. Юридичний часопис. Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 32-37.

Пушкар П.В. Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського Суду з прав людини на формування завдань сучасного кримінального судочинства. Практика Європейського суду з прав людини в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (13 червня 2018 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 145-149.

Рабінович П., Ратушна Б. Загальнотеоретичні проблеми права на належне доказування в українському судочинстві (у світлі практики Страсбурзького суду). Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 3 (78). 2014. С.7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnyu_2014_3_3

Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 258с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0pdf>.

Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7009>.

Торбас О.О. Розсуд у кримінальному процесі України: теоретичне обґрунтування та практика реалізації: монографія. Одеса: Юридична література, 2020. 284с.

Трофименко В.М. Теоретичні та правові основи диференціації процесуальної форми у кримінальному судочинстві: монографія. Х.: ТОВ "Оберіг", 2016. 304 с.

Яновська О. Загальні засади процесу доказування в кримінальному провадженні. Юридична наука. 2013. № 8. С. 77-83.

ТЕМА 2. Поняття доказів. Класифікація доказів. Властивості доказів

План

1. Поняття доказів та джерел (видів) доказів у кримінальному процесі. Аналіз наукових концепцій поняття та змісту доказів у кримінальному провадженні.

2. Властивості доказів у кримінальному процесі: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК України. Поняття належності та допустимості доказів у кримінальному провадженні.

3. Процесуальні порушення і допустимість доказів. Питання про асиметрію доказів.

4. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.

5. Поняття та підстави класифікації доказів. Загальна характеристика окремих класифікаційних груп доказів. Аналіз сучасних наукових концепцій класифікації доказів у кримінальному провадженні.

Зміст лекції

Поняття доказів у науці кримінального процесуального права та в теорії доказів є одним з провідних та найважливіших.

В ч. 1 ст. 84 КПК України визначено, що доказами в кримінальному провадженні є *фактичні дані*, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Слід звернути увагу що, незважаючи на визначення поняття доказів у кримінальному процесуальному законодавстві, в юридичній літературі існують різні концепції (моделі) щодо суті даного поняття: донаукова (архаїчна), логічна, «подвійна», інформаційна, змішана (синтезована). Наприклад, *донаукова (архаїчна) концепція* визначає поняття «доказу» на життєвому рівні, як те, ще надає можливість встановлювати обставини кримінального провадження; відповідно до *логічної концепції* доказами у кримінальному провадженні є тільки факти – об'єктивно існуючі факти реальної дійсності; «*подвійна*» *концепція* розуміє під доказами і факти, і ті джерела (за термінологією деяких авторів – засоби доказування), з яких ці факти отримані – показання свідків, висновки експертів та інше; відповідно до *інформаційної концепції* доказами є єдність відомостей (інформації) та їх джерела (матеріальні носії), в поняття доказів включаються не самі факти, а відомості, інформація про них; *змішана (синтезована) концепція* визначає докази як єдність і фактів, і відомостей про них, а також їх джерел. (Детальніше див.: Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. С. 242-247 та ін.).

Зазначимо, що у ч. 1 ст. 84 КПК закріплена інформаційна модель поняття доказів, тобто доказом є інформація, відомості *про факти* (зокрема, про подію кримінального правопорушення). Крім того, у Постанові ККС ВС від 20.12.2018 р. у справі № 127/20407/15-к (провадження № 51-4213 км 18) *йдеться про докази саме як про відомості*. Такі відомості містяться на певному матеріальному носії, який іменують джерелом (видом) доказів.

В ч. 2 ст. 84 КПК міститься перелік джерел доказів, які використовуються (створюються) у провадженні щодо злочинів, тобто під час проведення досудового слідства. Статтею 298¹ КПК передбачено, що джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки (тобто при проведенні дізнання), крім визначених ст. 84 КПК, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному

провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

Фактичні дані є доказами, якщо вони мають певні властивості. **Властивості доказів** – це такі їх необхідні ознаки, відсутність яких не дозволяє використовувати відомості (інформацію) як докази.

Чинний КПК містить визначення таких властивостей доказів, як належність (ст. 85 КПК) та допустимості (ст. 86-90 КПК). Вважаємо, що це є позитивною новелою чинного національного кримінального процесуального законодавства. Аналіз поняття доказів, яке надано в ст. 84 КПК України дозволяє вести мову саме про дві властивості доказів – належність та допустимість. Отже, докази – це відомості про факти, які мають властивості належності та допустимості. Відсутність будь-якої з цих властивостей не дозволяє використати відомості як докази.

В юридичній літературі питання про властивості доказів є дискусійним. Студентам слід звернути увагу, що деякі вчені як властивості доказів розглядають достовірність, силу (значимість), достатність, та обґрунтувати власну точку зору з цього питання.

Належність доказів – це властивість доказів, яка означає, що за допомогою доказів можна з'ясувати факти та обставини, які мають відношення до кримінального провадження, сприяють його правильному вирішенню та прийняттю правильних процесуальних рішень. За ст. 85 КПК належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів.

Визначення питання про належність доказів потребує з'ясування двох елементів: 1) чи має відношення факт, для встановлення якого використовується доказ, до предмету доказування (обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні); 2) чи може доказ своїм змістом такі факти встановлювати.

Як доказ можна використовувати тільки відомості, які одержані із додержанням всіх вимог законодавства. Цю властивість доказів – одержання на підставі законодавства – називають **допустимістю доказів**. За ст. 86 КПК доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення.

Критеріями (умовами, правилами) допустимості доказів є:

1) одержання доказів тільки суб'єктами, які уповноважені на це законодавством;

2) одержання доказів із належного джерела;

3) законний спосіб збирання доказів, додержання належної процедури отримання доказів, тобто дотримання процесуального порядку збирання

доказів та закріплення їх відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства.

Звернемо увагу, що відповідно до КПК України 1960 року правом збирати докази (а отже і визнаватися належними суб'єктами) могли тільки особи, наділені владними повноваженнями (орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя, суд). Зацікавлені особи (підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, цивільний відповідач та позивач, представники) могли брати участь у доказуванні шляхом заявлення клопотань та надання предметів та документів. Питання про залучення до справи цих предметів та документів вирішував суб'єкт, в провадженні якого знаходилась кримінальна справа.

За КПК України 2012 року правом збирання доказів наділені сторони, тобто сторона обвинувачення – слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, прокурор, оперативні підрозділи, а також сторона захисту – підозрюваний, обвинувачений, захисник, законний представник, юридична особа, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, та її законний представник. Отже, належним суб'єктом збирання доказів є і захисник, і підозрюваний, які користуються наданими їм правами, зокрема, правом залучати експерта. По закінченні досудового провадження сторони відкривають одна одній наявні в них докази.

Потерпілий, цивільний позивач та цивільний відповідач також мають право здійснювати збирання доказів шляхом витребування предметів та копії документів і надавати відповідні документи чи речі слідчому або прокурору, вони можуть звертатися з клопотаннями про проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Отже на відміну від сторони захисту, яка самостійно збирає докази і тільки по закінченні досудового провадження відкриває їх стороні обвинувачення, інші зацікавлені особи надають докази посадовій особі, яка здійснює кримінальне провадження.

При вивченні питання про **процесуальні порушення і допустимість** доказів здобувачам слід мати на увазі, що існують різні концепції щодо наслідків порушення правил допустимості доказів у кримінальному процесі: правило «плодів отруєного дерева»; концепція диференціації процесуальних порушень; асиметрія правил допустимості доказів тощо. (Див: Грошевий Ю. Проблеми диференціювання порушень кримінально-процесуальних норм в доказуванні. Вісник Академії правових наук України. 1997. № 2. С. 112-121

Відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Питання про те, що чи всі порушення вимог законодавства, які допущені під час збирання доказів, повинні потягти визнання відомостей недопустимими, науковцями вирішуються по-різному. Складність та багатогранність допустимості доказів у її процесуальному та прикладному прояві породили численну кількість підходів, доктрин, концепцій.

В науковій літературі отримала поширення концепція «асиметрії правил допустимості доказів». Зміст її полягає в різних правових наслідках порушень, допущених при одержанні доказів, для сторони обвинувачення і сторони захисту. Докладніше *див.* : Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2016. 213с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5956/%d0%94%d0>

Відповідно до концепції «плодів отруєного дерева», якщо на підставі незаконно набутих доказів були одержані інші докази, то останні виключаються із розгляду як похідні від незаконно одержаних. Наприклад, якщо слідчий провів обшук без одержання ухвали слідчого судді (за відсутності підстав, передбачених ч. 3 ст. 233 КПК), під час обшуку були вилучені деякі предмети – зброя, склянка з відбитками пальців, тощо, а потім була призначена експертиза, об'єктом дослідження якої були вилучені предмети, то висновок експерта також містить дані, які є недопустимими. Дана концепція закріплена в ст. 87 КПК.

Суть концепції «чаю та чорнил» полягає в тому, що будь-яке порушення вимог допустимості доказів тягне неможливість його використання у кримінальному процесі. Концепція «розбитого дзеркала» зводиться до того, що підходить до оцінки доказів більш глибоко і оцінює їх з точки зору не єдиного масиву інформації, що міститься у передбаченому законом джерелі, а відносно самостійних її блоків, кожен з яких пов'язаний єдиним змістом та підтверджує або спростовує одну або декілька обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Тобто, використання правил диференціації доказів є правомірним лише у випадках, коли порушення вимог допустимості стосується не всього доказу, а лише окремого блоку.

Концепція «срібного блюдця», що застосовується при оцінці допустимості з урахуванням тієї ролі, яку виконує особа, що отримує відомості. А саме: якщо вона є суб'єктом доказування, то допущені нею суттєві порушення закону виключають допустимість отриманого нею або з її ініціативи доказу, коли ж особа не є у справі суб'єктом доказування і стороною, то незаконно отримана нею незалежна інформація може стати доказом після залучення її до справи у встановленому процесуальному порядку.

Слід звернути увагу і на такі новели КПК України 2012 року, які передбачені ч. 4 ст. 95 КПК – суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилаючись на них. Для того, щоб одержати під час досудового провадження показання, які суд зможе розглядати як докази, необхідно щоб допит був проведений слідчим суддею, у випадках та в порядку, передбаченому ст. 225 КПК. Разом з тим, на нашу думку, дані, що

містяться в показанням, одержаних слідчим чи прокурором на досудовому слідстві, використовуються як докази в досудовому провадженні.

Класифікація доказів – це поділ їх на групи за певними підставами, які враховують притаманні доказам певних груп особливості. Докази можуть бути класифіковані:

- в залежності від особливостей носія інформації, механізму сприйняття, зберігання та відтворення інформації на особисті та речові;
- в залежності від наявності чи відсутності проміжних носіїв інформації на первинні та похідні;
- в залежності від того, підтверджують чи спростовують вони певну версію про вчинення кримінального правопорушення на обвинувальні та виправдувальні;
- в залежності від того, встановлюють (спростовують) факт вчинення кримінального правопорушення конкретною особою чи дозволяють зробити тільки припущення про можливу причетність особи до вчинення кримінального правопорушення на прямі та непрямі (побічні);
- в залежності від стадії кримінального провадження, на якій можливо використовувати докази, на докази досудового розслідування та докази судового провадження;
- в залежності від виду кримінального правопорушення на докази дізнання та досудового слідства.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Надайте характеристику концепціям поняття доказу, які існують в сучасній юридичній літературі. Яка концепція поняття доказу закріплена у чинному КПК України?
2. Які сучасні погляди науковців щодо властивостей доказів у кримінальному провадженні? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання з посиланнями на норми чинного КПК України, практику ВС та ЄСПЛ.
3. Визначте критерії допустимості доказів, які існують в сучасній юридичній літературі та сформульовані в позиціях ВС та ЄСПЛ.
4. Які сучасні концепції класифікації доказів існують в юридичній літературі? У чому полягає їх суть? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання з посиланнями на норми чинного КПК України, практику ВС та ЄСПЛ.

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Рішення ЄСПЛ від 16 квітня 2019 року у справі "Алахвердян проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e26#Text (про "незалежне джерело")

Постанова ККС ВС від 20.12.2018 р. у справі № 127/20407/15-к (провадження № 51-4213 км 18) URL:

https://protocol.ua/ru/postanova_kks_vp_vid_20_12_2018_roku_u_spravi_127_20407_15_k/ (*йдеться про докази саме як про відомості*).

Постанова ККС ВС від 28.01.2021 р. у справі № 390/361/15-к (провадження № 51-1609км20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94553312> (*показання є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту*)

Постанова ККС ВС від 30.09.2020 р. у справі № 563/1118/16-к (провадження № 51-1078км20) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91998609> (*Здійснення досудового розслідування неуповноваженими на те особами (органами) (Службою безпеки України щодо злочину, підслідного Національній поліції України) визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та має наслідком визнання отриманих доказів недопустимими (ст. 87 КПК)*)

Постанова ВП ВС від 09.09.2020 р., у справі № 1-27/10 (провадження № 13-22зв020). https://zakon.cc/court/document/read/91572019_069a442d (*Позиція ВП ВС стосовно виключень з доктрини заборони використання "плодів отруєного дерева"*)

Постанова ККС ВС від 10 лютого 2021 р. у справі № 233/4604/17 (провадження № 51-3063км20) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94873929> (*Для доведення допустимості результатів НСРД мають бути відкриті не тільки результати цих дій, а й документи, які стали правовою підставою їх проведення*)

Баулін О. Поняття доказів у кримінальному процесі. Вісник Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 75–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2017_1_13

Гузела М. Проблема визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 423-434. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlpu_yu_2015_61_53

Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С.327-329.

Лукашкіна Т.В. Докази у кримінальному провадженні. Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса) : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січня 2016 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 144-146.

Лукашкіна Т.В. Належне джерело як один з критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні. Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали Міжнар. науково-практ. симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листоп. 2016 р.). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-

Франківського університету права ім. Короля Д. Галицького, 2016. С. 126-129.

Лукашкина Т.В. Недопустимість доказательств в уголовном производстве. Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т. 2 / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 504-506.

Луцюк П.С., Цехан Д.М. Недопустимість доказів у кримінальному провадженні (за матеріалами практики). Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С.395-424.

Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2016. 213с. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5956/%d0%94%d0>

Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.

Стоянов М.І., Торбас О.О. "Нові" критерії допустимості доказів у кримінальному процесі. Правові новели. 2021. № 13. С. 125-130.

Шумило М.Є. Докази досудового і судового провадження: проблема функцій та співвідношення. Юридичний вісник України. 2013. № 40 (953). С.6-7.

Шумило М.Є. Непрямі докази в кримінальному процесі України : монографія. Х. : СПД ФО Брові О. В., 2012. 206 с.

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 1 (6). С. 7-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2014_1_3

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 2 (7). С. 29-38.

ТЕМА 3. Предмет доказування у кримінальному процесі. Локальний предмет доказування

План

1. Поняття та структура предмету доказування у кримінальному провадженні України: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання.

2. Зміст обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

3. Особливості предмету доказування в окремих категоріях (видах) кримінального провадження України.

4. Локальний предмет доказування у кримінальному провадженні України.

5. Межі доказування та фактичний обсяг (об'єм) доказів у кримінальному процесі.

Текст лекції

При дослідженні цієї теми слід мати на увазі, що доказування спрямоване на встановлення тих фактичних обставин, які необхідно з'ясувати для правильного застосування норм матеріального права і вирішення завдань кримінального провадження. Ці обставини називають предметом доказування. Питання про поняття та зміст предмету доказування є дискусійним в юридичній літературі. Ми виходимо з того, що **предмет доказування** – це сукупність (система) обставин (обставин та фактів), передбачених кримінальним процесуальним законодавством, які необхідно встановити (точніше – доказати) для правильного вирішення кримінального провадження.¹ Предмет доказування - це узагальнена схема тих обставин, які необхідно встановити у кожному провадженні.

Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, закріплені в ст. 91 КПК. Разом з тим, предмет доказування має складну структуру та складається з:

1) обставин, які становлять кінцеву мету процесу доказування (ст. 91 КПК);

2) проміжних (доказових) фактів (це обставини, які необхідно доказати на певному етапі розслідування для того, щоб з їхньою допомогою можна було б дійти висновку про наявність або відсутність обставин, які є кінцевою метою доказування);

3) допоміжних фактів (це обставини, за допомогою яких можна встановити достовірність наявних доказів або відшукати додаткові докази).

Про доцільність закріплення в чинному законодавстві обставин, які складають предмет доказування, складну структуру предмету доказування, *див.*: Лукашкіна Т.В. Предмет доказування в кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В.Афанасьєва. Одеса: Юридична література. 2016. С.293-299. Детальніше про структуру предмету доказування та зміст обставин, що підлягають доказуванню, *див.*: Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. С. 207-210.

Обставини, які складають предмет доказування, сформульовані в законі (ч. 1 ст. 91 КПК) в загальному вигляді та стосуються будь-яких кримінальних правопорушень. Деякі особливості має предмет доказування в окремих видах

¹ Див.: Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. С. 11

кримінальних провадженнях, зокрема, у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Вирішуючи питання про особливості **предмету доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх**, слід, перш за все, виходити з того, що чинне кримінальне процесуальне законодавство України передбачає два види провадження: перший - відносно осіб, які до досягнення повноліття вчинили кримінальне правопорушення (тобто досягли віку кримінальної відповідальності, встановленого ст. 22 КК); другий - щодо осіб, які після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (*докладніше див.: Лукашкіна Т.В., Гуртієва Л.М. Деякі проблемні питання законодавчого регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх (в світлі дії принципу правової визначеності). Науковий вісник МГУ. Серія "Юриспруденція". № 37. 2019. С.134-138).*

Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених) має більш деталізований характер: необхідно разом з обставинами, передбаченими ч. 1 ст. 91 КПК, встановити ще й обставини, зазначені в ст. 485 КПК. При цьому, в ст. 485 КПК зазначені обставини, які по суті своєї являють собою деталізацію тих обставин, що передбачені в ст. 91 КПК. Такий підхід законодавця потребує від дізнавача, слідчого, прокурора, суду встановити всі ті обставини, які вказані в ст. 91 КПК, а також детально з'ясувати обставини, визначені в ст. 485 КПК.

Обставини, які необхідно з'ясувати у провадженнях щодо застосування примусових заходів виховного характеру (відносно осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності), визначені у ч. 1 ст. 501 КПК, де передбачено, що, під час постановлення ухвали в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру суд з'ясовує такі питання: 1) чи мало місце суспільно небезпечне діяння; 2) чи вчинено це діяння неповнолітнім у віці від одинадцяти років до настання віку, з якого настає кримінальна відповідальність за це діяння; 3) чи слід застосувати до нього примусовий захід виховного характеру і якщо слід, то який саме. Але встановлення тільки таких обставин у розглядуваних провадженнях було б недостатньо для ухвалення законного та обґрунтованого рішення про застосування (або відмову у застосуванні) примусових заходів виховного характеру щодо осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, тому в предмет доказування в таких провадженнях слід включити також деякі обставини, передбачені ст. 91 та 485 КПК. Такий підхід вже було висловлено в юридичній літературі (Є.М. Гідуляноюю, В.В. Романюк та ін.).

Кримінальне провадження **щодо застосування примусових заходів медичного характеру**, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що: 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України

про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку (ч. 1 ст. 503 КПК). У даному виді провадження обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування, закріплені в ст. 505 КПК. В судовому розгляді певним орієнтиром є перелік питань (обставин), які містяться в ст. 513 КПК.¹

При дослідженні предмету доказування **у кримінальному провадженні на підставі угод** (глава 35 КПК) звернемо увагу, що даний вид провадження був введений КПК України 2012 року. Питання про предмет доказування в даному виді кримінального провадження є дискусійним в юридичній літературі. Вбачається, що доцільно вести мову про предмет доказування до укладення угоди², та необхідність з'ясування певних додаткових обставин судом при вирішенні питання про затвердження угоди : добровільність укладення угоди, можливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань та інших обставин, які вказані в ч. 7 ст. 474 КПК³.

Як свідчить практика застосування КПК в частині здійснення провадження на підставі угод⁴, прокурор, зазвичай, передає до суду

¹ Критичний аналіз законодавчого врегулювання предмету доказування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру *див.*: Лукашкіна Т.В. Предмет доказування у провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) у 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2018. С.315-319; Лукашкіна Т.В. Деякі проблеми визначення підстав для зупинення досудового розслідування в кримінальному провадженні України. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Алєніна; відпов. за вип. І.В. Глов'юк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С.702-729.

² В тих випадках, коли в кримінальному провадженні укладаються угоди, необхідно встановити обставини предмету доказування до моменту укладення угоди. Відповідно до ч. 5 ст. 469 КПК укладення угоди можливе після повідомлення про підозру. А для того, щоб повідомити про підозру, необхідно встановити обставини кримінального правопорушення. (Про підстави для повідомлення про підозру *див.*: Лукашкіна Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Алєнін. Одеса: Юридична література, 2013. С.30-35; Лукашкіна Т.В. Підстави та складові ухвалення процесуальних рішень у кримінальному судочинстві. Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю.П. Алєніна (м. Одеса, 20 листоп. 2021 р.) [Електронне видання] / відповід. ред.: Л.І. Аркуша, О.О. Торбас, В.А. Завтур ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. С. 17-34. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16008>; Гуртієва Л.М. Наукові концепції підстав прийняття рішення про повідомлення про підозру. Правова держава. 2017. № 28. С.102-107. URL: http://liber.onu.edu.ua/pdf/prav_derzh_28_2017.pdf)

³ *Див.*: Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Судові рішення у кримінальному провадженні України : навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2017. С. 38.

⁴ Узагальнення ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод від 22.01.2014. Текст

обвинувальний акт з угодою після того, як на досудовому розслідуванні зібрані необхідні докази, тобто з'ясовані обставини предмету доказування, передбачені ст. 91 КПК. Суд затверджує угоду суд своїм вироком в стадії підготовчого провадження (якщо угоду було укладено під час досудового розслідування) або в стадії судового розгляду (якщо угоду було укладено в цій стадії). Вирішуючи питання про наявність підстав для затвердження угоди, суд повинен встановити обставини, передбачені ч. 7 ст. 474 КПК.¹

В юридичній літературі набрало актуальності питання про **локальний предмет доказування**. Під час досудового розслідування та судового провадження виникає необхідність ухвалювати рішення, не пов'язані з вирішенням провадження по суті, такі, наприклад, як рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (приводу, накладення грошового стягнення, запобіжних заходів, відсторонення підозрюваного, обвинуваченого від посади, накладення арешту на майно), рішення за наслідками розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора тощо. Питання про те, які саме факти та обставини повинен встановити слідчий суддя, залежить від того, яке клопотання, скаргу, заяву він розглядає. Ці обставини та факти, визначені в окремих статтях КПК, які регулюють підстави та порядок розгляду конкретних клопотань. Так, розглядаючи клопотання про здійснення приводу, слідчий суддя повинен встановити обставини, визначені ч. 3 ст. 142 КПК (особу було викликано у встановленому порядку, особа не з'явилась без поважних причин та не повідомила про причини неявки); вирішуючи питання про накладення грошового стягнення, слідчий суддя встановлює обставини, визначені ст. 145, ч. 3 ст. 146 КПК (особа не виконала покладених на неї обов'язків без поважних причин). Розглядаючи клопотання про обрання запобіжного заходу, слідчий суддя повинен встановити наявність умов та підстав обрання конкретного запобіжного заходу, а також встановити обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу. Вирішуючи питання про надання дозволу на проведення конкретної негласної слідчої

Узагальнення надрукований у № 28 (1170) 12.07-18.07.2014 и №29 (1171) 19.07-25.07.2014 газети "Закон і Бізнес".

¹ На жаль, повноваження суду щодо перевірки наявності умов та підстав затвердження угоди та ухвалення вироку (тобто способи перевірки доказів судом) та порядок їх реалізації у КПК чітко не врегульовано. *Докладніше:* Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія": збірник наукових статей. Чернівці, 2015. № 4. С. 306-314; Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Судові рішення у кримінальному провадженні України: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2017. С. 38-39; Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Деякі питання щодо вдосконалення кримінального провадження на підставі угод. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-ти річчя проголошення незалежності України та 25-ти річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 травня 2021 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2021. Т.2. С.285-288.

(розшукової) дії, слідчий суддя повинен встановити обставини, визначені ч. 3 ст. 248, а крім того, переконатися, що як передбачено ч. 2 ст. 246, відомості про злочин та особу, що його вчинила, не можна отримати в інший спосіб. Такі обставини являють собою локальний предмет доказування. Поняття «локальний предмет доказування» доцільно вживати і для визначення обставин, для підлягають доказуванню під час розгляду різних питань в стадії виконання вироку.

Звернемо увагу, що концепцію локального предмету доказування сформулювала та обґрунтувала Т.В. Лукашкіна у підручнику "Кримінальне процесуальне право України", див.: Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. С.239-241. Дана концепція була підтримана вченими та науковцями кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності КУ "ОЮА" (див.: Аленін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. 2009. № 4. С.222-228; Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. С.12-13; Завтур В.А. Методологічні та праксеологічні засади вчення про локальний предмет доказування у кримінальному провадженні. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2019. № 19. С. 149-156; Степаненко А.С. До питання локального предмета доказування у кримінальному процесі. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 101-104 та ін.) та підлягає подальшій науковій розробці.

Межі доказування та фактичний обсяг (об'єм) доказів у кримінальному процесі. Поняття предмету та меж доказування взаємопов'язані та взаємозалежні: «перше виражає мету, друге – засоби її досягнення». На даний час більшість науковців поділяють наведену точку зору. Межі доказування розглядають як деяку ідеальну сукупність доказів, які повинні бути зібрані для встановлення всіх обставин, що складають предмет доказування, і таким чином забезпечують правильне вирішення кримінального провадження (прийняття процесуального рішення). Реально у провадженні може бути зібрано доказів більше або менше такої ідеальної сукупності, тому в літературі запропоноване ще одне поняття – обсяг (об'єм) доказування. Об'єм доказування визначають як ту сукупність доказів, яка реально наявна у кримінальному провадженні. Таким чином, межі доказування та обсяг (об'єм) доказування можуть співпадати, але частіше вони не співпадають, оскільки фактичний обсяг (об'єм) доказів може бути більшим за межі доказування або меншим.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Надайте характеристику сучасним науковим концепціям поняття та структури предмету доказування у кримінальному провадженні? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.

2. Надайте характеристику структури предмету доказування за чинним КПК України. Яке практичне значення має закріплення обставин, що підлягають доказуванню у КПК?

3. Які особливості предмету доказування в окремих категоріях (видах) кримінального провадження України.

4. Надайте характеристику закріплення у КПК України обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Чи існують прогалини врегулювання інституту предмету доказування у вказаних видах кримінального провадження, з Вашої точки зору?

5. У чому полягає суть концепції локального предмету доказування? Підстави та умови яких процесуальних рішень складають локальний предмет доказування?

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила") від 29 листопада 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text

Рекомендації CM/Rec(2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам - членам «Про європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи» URL: <https://pjp.eu.coe.int/documents/41781569/42171329/CMRec+%282008%29+11+on+European+Rules+for+juvenile+offenders+subject+to+sanctions+or+measures.pdf>

Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15.05.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>

Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: інформаційний лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.01.2017 р. №223-66/0/4-17. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html

Повноваження прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру: методичні рекомендації. Підготовлено Генеральною прокуратурою України та управлінням юстиції. 2017. URL: https://www.gp.gov.ua/userfiles/metodichni_diti_zahodi.doc

Аленін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ. 2009. № 4. С.222-228.

Гідулянова Є.М. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, які не досягли віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С.323-324.

Гловюк І.В. Деякі аспекти доказування у кримінальному провадженні на підставі угод. Порівняльно-аналітичне право. № 3-1/2013. С.343-346.

Лукашкіна Т. В. Предмет доказування в кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 297-299.

Лукашкіна Т.В. Предмет доказування у провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 315-319.

Лукашкіна Т.В., Гуртієва Л.М. Деякі проблемні питання законодавчого регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх (в світлі дії принципу правової визначеності). Науковий вісник МГУ. Серія "Юриспруденція". № 37. 2019. С.134-138. URL: [vestnik-pravo.mgu.od.ua > archive > juspradenc37](http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37)

Пожар В.Г. Особливості доказування цивільного позову у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 39-44.

Романюк В.В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 252 с.

ТЕМА 4. Поняття та зміст процесу доказування

План

1. Поняття та види доказування у кримінальному процесі. Доказування як діяльність по збиранню, перевірці та оцінці доказів. Доказування як обґрунтування певної тези (твердження).

2. Поняття та способи збирання, перевірки доказів у кримінальному процесі України. Особливості збирання та перевірки доказів в окремих стадіях кримінального провадження.

3. Поняття та зміст оцінки доказів у кримінальному процесі: аналіз нормативного врегулювання у чинному КПК та сучасних наукових концепцій.

4. Використання в доказуванні фактичних даних, отриманих в інших державах на підставі доручень про правову допомогу.

5. Поняття та класифікація суб'єктів процесу доказування у кримінальному судочинстві.

6. Поняття та зміст обов'язку доказування: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК України. Суб'єкти, на яких покладено обов'язок доказування; характеристика їх повноважень щодо збирання, перевірки та оцінки доказів.

7. Поняття та зміст тягара доказування. Суб'єкти, на яких покладено тягар доказування у кримінальному провадженні.

8. Характеристика суб'єктів, які мають право приймати участь у процесі доказування.

Зміст лекції

При дослідженні цієї теми слід звернути увагу, що в науковій літературі поняття доказування розуміється у двох значеннях (видах, аспектах). У першому значенні під доказуванням розуміють різновид пізнання, тобто діяльність зі збирання, перевірки та оцінки доказів, яка спрямована на встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Даний підхід до розуміння поняття доказування є традиційним, крім того, він закріплено у ч. 2 ст. 91 КПК. У другому значенні доказування – це діяльність, яка спрямована на наведення аргументів для обґрунтування своєї думки, свого твердження, зокрема, своєї пропозиції щодо вирішення кримінального провадження, яка адресована слідчому судді, суду. Розмежування цих двох аспектів (видів) доказування необхідне для правильного вирішення питання про роль окремих суб'єктів кримінального провадження у процесі доказування, зокрема, про покладання на них обов'язку доказування (тобто обов'язку збирання, перевірки та оцінки доказів) тощо.

Аналізуючи процес доказування у першому значенні, в ньому виділяють певні елементи – збирання, перевірку та оцінку доказів.

Під збиранням доказів розуміють діяльність суб'єктів кримінального провадження, яка спрямована на одержання доказів шляхом проведення передбачених законом процесуальних дій. У ст. 93 КПК України закріплено способи збирання доказів сторонами, але їх перелік не є вичерпним.

Перевірка доказів полягає у виявленні належності, допустимості та достовірності зібраних доказів. Перевірка доказів може здійснюватися шляхом аналізу кожного доказу окремо, зіставлення одного доказу з іншим, а також шляхом збирання нових доказів.

Аналіз юридичної літератури дозволяє дійти висновку, що деякі питання стосовно **поняття оцінки доказів** є дискусійним. Основне правило оцінки доказів полягає в тому, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази *"за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, ..."* (ст. 94 КПК). В юридичній літературі внутрішнє переконання розглядається як метод, принцип оцінки доказів, а також як результат оцінки.

Оцінка доказів – це розумова діяльність суб'єктів доказування з вирішення питання про належність, допустимість, достовірність доказів. Оцінка доказів, що передує прийняттю процесуального рішення, включає також висновок щодо достатності сукупності доказів для прийняття такого рішення в кримінальному провадженні. Оцінка доказів як розумова діяльність відбувається на підставі законів логіки та психології. Разом з тим, вона регламентована і в ст. 94 КПК: слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Звернемо увагу, що редакція ст. 94 КПК України 2012 р. порівняно з однойменною статтею 67 КПК України 1960 р. дещо змінена. Так, у ст. 67 КПК України 1960 р. було закріплено: "суд, прокурор, слідчий і особа, яка проводить дізнання, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом. Ніякі докази для суду, прокурора, слідчого і особи, яка проводить дізнання, не мають наперед встановленої сили." Отже, у редакції ст. 94 КПК України 2012 р. порівняно з однойменною статтею 67 КПК України 1960 р. вказано предмет (об'єкт) оцінки доказів - належність, допустимість, достовірність, достатність, взаємозв'язок доказів.

При дослідженні питання про особливості збирання та перевірки доказів в окремих стадіях кримінального провадження слід звернути увагу, що у ч. 1 ст. 3 КПК України законодавець надав визначення лише двом стадіям кримінального провадження: стадії досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК) та притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК). Визначення інших стадій кримінального процесу в ч. 1 ст. 3 КПК відсутнє, що, з нашої точки зору, є непослідовним, оскільки законодавець створив ситуацію неоднозначного трактування (розуміння) системи стадій

кримінального провадження України. Крім того, позиція законодавця щодо закріплення притягнення до кримінальної відповідальності як самостійної стадії кримінального провадження України (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК) є непослідовною та дискусійною, оскільки суперечить теоретичним положенням науки кримінального процесуального права щодо розуміння поняття, ознак стадії кримінального процесу. Крім того, Конституційний Суд України у Рішенні від 27 жовтня 1999 р. у справі № 1-15/99 зазначив, що притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального переслідування. Поняття «стадія кримінального процесу» та «стадія кримінального переслідування» слід розрізняти, оскільки вони є різними за своєю правовою природою (сутністю). Кримінальне переслідування є кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює сторона обвинувачення (слідчий, дізнавач, прокурор, керівник органу досудового розслідування) з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Отже, притягнення до кримінальної відповідальності слід розглядати не як стадію кримінального провадження, а як етап процесуальної функції кримінального переслідування.¹

З нашої точки зору **початок стадії досудового розслідування** у КПК визначено некоректно та неточно. Так, у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що стадія досудового розслідування «починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань...». Отже, за межами кримінального провадження залишається діяльність, яка полягає у прийнятті заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК), можливому проведенні до внесення даних до ЄРДР процесуальних дій, які зазначені, зокрема у ч. 3 ст. 214 КПК), а також діяльність з оскарження відмови у внесенні даних до ЄРДР до слідчого судді (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК), розгляду скарги слідчим суддею (ст. 306 КПК), ухвалення ним відповідного рішення (ст. 307 КПК) та ін. Всі зазначені дії врегульовані КПК, є процесуальними та здійснюються в межах стадії досудового розслідування. Вважаємо, що початком стадії досудового розслідування доцільно вбачати отримання слідчим, дізнавачем, прокурором заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення або самостійне виявлення ними із законного джерела інформації про вчинене або підготовлюване кримінальне правопорушення².

¹ Гуртієва Л.М. Аналіз законодавчого закріплення повідомлення про підозру як початку стадії притягнення до кримінальної відповідальності у кримінальному провадженні України. Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення : Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 10-11 жовтня 2014 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2014. С.127-129; Гуртієва Л.М. Система стадій кримінального провадження України. Митна справа. 2015. № 5 (101), частина 2. С. 99-104..

² Див.: Гуртієва Л.М. Початок кримінального провадження України та стадії досудового розслідування. Правова держава. 2017. № 25. С.155-159. URL: <https://liber.opu.edu.ua>; Гуртієва Л.М. Аналіз положень п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України щодо початку стадії досудового розслідування. Правові та інституційні механізми забезпечення

Аналіз чинного КПК дозволяє дійти висновку, що на стадії досудового розслідування **способами збирання та перевірки доказів стороною обвинувачення**, зокрема, є: проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; витребування предметів (речей) та документів¹; отримання (прийняття) предметів (речей), документів від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб, а також від сторони захисту, потерпілого та інших учасників досудового провадження (ч. 2 ст. 93 КПК). Сторона обвинувачення може також зібрати докази при виконанні ухвал слідчого судді про застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження. Зокрема, мова йде про:

а) вилучення (виїмки) речей і документів при виконанні ухвали слідчого судді про надання тимчасового доступу до речей і документів (ч. 1 ст. 159 КПК, ч. 7 ст. 163 КПК), а також ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку (ч. 1 ст. 166 КПК);

б) тимчасове вилучення майна у підозрюваного під час обшуку, огляду, затримання (ст. 168 КПК) з наступним накладенням арешту на це майно.

Докази також можуть бути зібрані при застосуванні такого тимчасового запобіжного заходу як затримання (ч. 2 ст. 176 КПК), оскільки в протоколі затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, фіксуються фактичні дані, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 208 КПК). Протокол затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, є документом і може розглядатися як джерело доказів у частині, де зафіксовані час, місце та інші обставини затримання².

Основним способом збирання та перевірки доказів стороною обвинувачення під час проведення досудового розслідування є проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Загальні правила проведення слідчих (розшукових) дій передбачені ст. 223 КПК України, а негласних слідчих (розшукових) дій – в ст. 246 КПК України.

розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С.282-284. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7678/Hurtieva>; Гуртієва Л.М. Аналіз положень п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України щодо визначення поняття кримінального провадження. Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна (21 квітня 2017 р., м.Одеса) / за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Глов'юк. НУ ОЮА, Одеса: Юридична література, 2017. С.58-62. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7678/Hurtieva>

¹ На жаль, КПК не закріплює процесуальний порядок даного способу збирання та перевірки доказів.

² Див.: Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листоп. 2013 р., м.Одеса) /відповід. за вип. Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.249-250.

Що стосується способів збирання та перевірки доказів **слідчим суддею**, то звернемо увагу на наступне. На жаль, глава 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» КПК України не містить окрему статтю, яка закріплює повноваження слідчого судді, в тому числі повноважень щодо збирання та перевірки доказів. Разом з тим, аналіз кримінального процесуального законодавства дозволяє дійти висновку, що способами збирання та перевірки доказів слідчим суддею, зокрема, є:

- отримання (прийняття) документів та предметів (речей) від сторін кримінального провадження;
- призначення судово-медичне обстеження (ч. 6 ст. 206 КПК);
- призначення експертизи (ч. 3 ст. 243 КПК, ч. 6 ст. 244 КПК);
- проведення допиту свідка, потерпілого, підозрюваного у випадках, кримінальним процесуальним законодавством (зокрема, у ст. 225 КПК, ч. 2 ст. 193 КПК та ч. 3 ст. 201 КПК);
- огляд речей та документів (ч. 4 ст. 193 КПК та ч. 5 ст. 244 КПК)¹.

На стадії досудового розслідування **сторона захисту** має право збирати доказами шляхом: **а)** витребування та одержання певних предметів (речей), копій документів (ч. 3 ст. 93 КПК); **б)** самостійного залучення експерта на договірних умовах для проведення експертизи (ч. 2 ст. 243 КПК); **в)** вилучення (виїмка) речей і документів при виконанні ухвали слідчого судді про надання тимчасового доступу до речей і документів (ч. 1 ст. 159 КПК, ч. 7 ст. 163 КПК); **г)** відібрання зразків для проведення експертизи (ч. 1 ст. 245 КПК).

Однак, деякі способи збирання доказів стороною захисту мають декларативний характер. Зокрема, мова йде про відібрання зразків для проведення експертизи; витребування підозрюваним певних предметів (речей), документів.

В ситуації, коли сторона захисту чи потерпілий ініціюють проведення певних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій (тобто заявляють клопотання про їх проведення), способом збирання доказів є проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій стороною обвинувачення.

Докладніше про збирання доказів стороною захисту у досудовому розслідуванні див: Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 2. С. 187-193; Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2016. 213с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5956/%d0%94%d0> та ін.

¹ Див.: Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукр. науково-практичної Інтернет-конференції (27 листоп. 2013 р., м.Одеса) /відповід. за вип. Ю.П. Алєнін. Одеса: Юридична література, 2013. С.249-250.

На жаль, глава 3 «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження» КПК не містить окрему статтю, яка закріплює повноваження суду, в тому числі повноважень щодо збирання та перевірки доказів.

На стадії підготовчого провадження суд має певні повноваження щодо збирання та перевірки доказів. Так, при вирішенні питання про затвердження угоди, для з'ясування добровільності її укладення суд має право витребувати документи, а також викликати в судові засідання осіб та опитувати їх (ч. 6 ст. 474 КПК).¹ При розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу (ст. 193 КПК), а також про зміну запобіжного заходу (ст. 201 КПК) суд має право допитати обвинуваченого; провести огляд (дослідження) речових доказів, документів, протоколів допиту, на які посилається прокурор; допитати свідка сторони захисту. Крім того, суд може отримати певні речі, документи від обвинуваченого та його захисника (у тому числі, законного представника обвинуваченого) (п. 6 ч. 2 ст. 193 КПК).²

Способами збирання та перевірки доказів судом на стадії судового розгляду є: 1) допит обвинуваченого (ст. 351 КПК), свідка (ст. 352 КПК), потерпілого (ст. 353 КПК), експерта (ст. 356 КПК); 2) пред'явлення для впізнання (ст. 355 КПК); 3) огляд речових доказів (ст. 357 КПК), документів (ст. 358 КПК), огляд на місці (ст. 361 КПК); 4) призначення експертизи (ст. 332 КПК); 5) судові доручення щодо проведення певної слідчої (розшукової) дії (ч. 3 ст. 333 КПК); 6) отримання доказів від учасників судового провадження.

Способами збирання та перевірки доказів **на стадії перегляду судових рішень в апеляційному порядку** є: отримання доказів від учасників судового провадження (п. 2 ч. 1 ст. 401 КПК); витребування речей чи документів (п. 2 ч. 1 ст. 401 КПК). В ситуації, коли апеляційний розгляд здійснюється згідно з правилами судового розгляду в суді першої інстанції (ч. 1 ст. 405 КПК), то способи збирання та перевірки доказів є такі, як на стадії судового розгляду, окрім судового доручення щодо проведення певної слідчої (розшукової) дії (ч. 3 ст. 333 КПК).

¹ Незрозуміло, чому законодавець застосував термін «опитати», а не «допитати», оскільки відповідно до ч. 1 ст. 134 КПК суд здійснює судовий виклик з метою забезпечення явки особи, у тому числі для отримання показань, а показання можуть бути надані при допиті (ч. 1 ст. 95 КПК).

² Див.: Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових статей. Чернівці, 2015. № 4. С.306-314); Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Деякі питання щодо вдосконалення кримінального провадження на підставі угод. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-ти річчя проголошення незалежності України та 25-ти річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 травня 2021 р.) /за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2021. Т.2. С.285-288.

При вивченні питання про використання в доказуванні фактичних даних, отриманих в інших державах на підставі доручень про правову допомогу, здобувачам рекомендовано звернутися до таких публікацій: Пашковський М.І. Особливості використання у доказуванні фактичних даних, що отримані за межами України. Боротьба зі злочинністю та права людини: Зб. наук. статей / За ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. О.: Фенікс, 2006. С.206–211; Чорноус Ю.М. Особливості одержання доказів за умов міжнародної правової допомоги. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.474-478.

При дослідженні питання про **поняття та класифікацію суб'єктів процесу доказування**, здобувачам слід мати на увазі, що це питання у науковій літературі вирішується по-різному. Разом з тим, вважаємо, що суб'єкти процесу доказування – це будь-які державні органи та особи, що беруть участь у процесі доказування і наділені певними правами та обов'язками. Суб'єктів процесу доказування можна класифікувати таким чином:

1) перша група – державні органи та посадові (службові) особи, на яких покладено обов'язок здійснювати кримінальне провадження та приймати процесуальне рішення. На суб'єктів даної групи покладено обов'язок доказування, тобто обов'язок збирати, перевіряти та оцінювати докази на певній стадії кримінального провадження. Це орган досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий, дізнавач, прокурор на досудовому розслідуванні, слідчий суддя і суд.

У ч. 2 ст. 9 КПК та у ч. 1 ст. 92 КПК закріплено, що обов'язок доказування покладено на орган досудового розслідування (слідчого), керівника органу досудового розслідування, прокурора (тобто на сторону обвинувачення¹). Звернемо увагу, що серед суб'єктів, на яких покладається обов'язок доказування у ч. 1 ст. 92 КПК зазначено потерпілого (у випадках, установлених КПК). Можна зробити припущення, що йдеться про ті випадки, коли потерпілий підтримує обвинувачення у разі відмови прокурора від обвинувачення. Але таке можливо тільки в суді першої інстанції, де обов'язок доказування покладається на суд. Вважаємо, що на потерпілого обов'язок доказування не покладається ні в яких випадках.

Ані у ч. 2 ст. 9 КПК, ані у ч. 1 ст. 92 КПК законодавець не закріпив положення про те, що на слідчого суддю та суд покладається обов'язок доказування, що є прогалиною національного кримінального процесуального

¹ Оперативні підрозділи також є стороною обвинувачення у випадках, коли здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання таких доручень співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого (ст. 41 КПК).

законодавства, з нашої точки зору.¹ Вважаємо, що на слідчого суддю та суд покладається обов'язок доказування, оскільки ці суб'єкти зобов'язані приймати процесуальні рішення.² Проте питання, чи покладається на слідчого суддю та суд обов'язок доказування, є дискусійним в юридичній літературі;

2) друга група – суб'єкти кримінального провадження, на яких **покладено тягар доказування**. На стадії досудового розслідування тягар доказування покладено на слідчого, прокурора в ситуаціях, коли вони звертаються до слідчого судді з певними клопотаннями та обґрунтовують необхідність прийняття слідчим суддею певного рішення. Наприклад, коли прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, звертаються до слідчого судді з клопотанням про застосування запобіжного заходу та обґрунтовують необхідність його застосування. Відповідно до положень ч. 2 ст. 194 КПК України слідчий суддя зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, *якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявність всіх обставин, передбачених ч. 1 ст. 194 КПК України*.

Під час судового провадження тягар доказування покладено на прокурора, а також на потерпілого, який підтримує обвинувачення у разі відмови прокурора від обвинувачення (тобто на сторону обвинувачення). Так, відповідно до положень презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, обвинувачений має бути виправданим, *якщо сторона обвинувачення не доведе його винуватість поза розумним сумнівом* (ч. 2 ст. 17 КПК).

Деякі вчені (О.В. Малахова та ін.) звертають увагу, що на сторону захисту покладається тягар доказування у випадку, якщо вона надає докази в порядку ч. 2 ст. 92 КПК України.³

Вважаємо, що дана точка зору є дискусійною, оскільки, якщо говорити, що на всіх суб'єктів сторони захисту покладається тягар доказування, то це суперечить положенням КПК, зокрема, положенням принципу презумпції невинуватості: *«Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у*

¹ Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві : навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. С. 31.

² Докладніше див.: Лукашкіна Т.В. Следственный судья как субъект доказывания в уголовном производстве. Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. регіонального круглого столу (19 квітня 2013 р.) / відп. за вип. Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.57-62; Лукашкіна Т.В. Роль суду в доказуванні у кримінальному процесі (за проектом КПК). Правове життя сучасної України: матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) Т. 2 / відп. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса: Фенікс, 2012. С. 401-403 та ін.

³ Див.: Малахова О.В. Обов'язок та тягар доказування у кримінальному провадженні України. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м.Одеса) /відповід. за вип. Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 218; Малахова О.В. Питання розподілу тягара доказування між сторонами кримінального провадження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2014. № 10/1. Т. 2. С.161-163.

вчиненні кримінального правопорушення...» (ч. 2 ст. 17 КПК). Підозрюваний має тільки право приймати участь в процесі доказування. Разом з тим, вважаємо, що стосовно характеристики діяльності захисника, є певний сенс говорити про «тягар доказування»;

3) третя група – суб'єкти, яким надано право брати участь у доказуванні у формах і межах, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Йдеться про учасників кримінального провадження, які мають законний власний або представницький інтерес. Це підозрюваний, обвинувачений, засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їхні захисники та законні представники, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники, юридична особа, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження та її представник;

4) четверта група – суб'єкти, що надають певну інформацію, яка може бути використана як докази у кримінальному провадженні (показання, висновок експерта). Це підозрюваний, обвинувачений, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, потерпілий, свідок, експерт.

5) п'ята група – інші особи, які у зв'язку з доказуванням виконують допоміжні функції – поняті, спеціаліст, перекладач, секретар судового засідання, судовий розпорядник та ін.

Ще раз звернемо увагу, що при вирішенні питання про роль окремих суб'єктів у процесі доказування, в юридичній літературі застосовують такі поняття як «обов'язок доказування», «тягар доказування», «право прийняти участь у процесі доказування». ***Про необхідність розмежування понять «обов'язок» та «тягар» доказування обґрунтовано в працях:*** Лукашкіна Т.В. Суд и прокурор как субъекты доказывания в стадии судебного разбирательства. Актуальні проблеми держави та права. 2001. Вип. 10. С. 47-59; Лукашкіна Т.В. Роль суду в доказуванні у кримінальному процесі (за проектом КПК). Правове життя сучасної України: матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.) Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2012. С. 401-403; Вапнярчук В. Сутність категорії «тягар доказування» у кримінальному провадженні України. Вісник Національної академії правових наук. № 2 (77). 2014. С.145-155 та ін.

Обов'язок доказування – це різновид юридичного обов'язку, за невиконання якого застосовуються санкції правової норми. Крім того, такий обов'язок можна визначити як вид і міру належної поведінки. Тобто це необхідність збирати, перевіряти та оцінювати докази з метою встановлення фактичних обставин кримінального провадження для прийняття певного процесуального рішення.

Тягар доказування – таке положення, коли особа намагається довести, аргументувати свою позицію, надає для цього докази, бере участь в їх

дослідженні та доведенні їх переконливості, а у тому випадку, коли довести свою позицію особі не вдається, наступають несприятливі наслідки – слідчий суддя, суд не погоджується з наведеними доводами та приймає інше рішення.

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Які способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування: стороною обвинувачення, стороною захисту, слідчим суддею?
2. Яка роль сторони обвинувачення в процесі доказування? Які повноваження сторони обвинувачення щодо збирання та перевірки доказів закріплено у КПК? Чи потребує чинний КПК внесення змін та доповнень в контексті даного питання, з Вашої точки зору?
3. Яка роль сторони захисту в процесі доказування? Які форми участі сторони захисту в процесі доказування? Які права сторони захисту щодо збирання та перевірки доказів закріплено у КПК? Чи потребує чинний КПК внесення змін та доповнень в контексті даного питання, з Вашої точки зору?
4. Які сучасні погляди науковців щодо поняття та змісту категорій "обов'язок доказування" та "тягар доказування? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Аркуша Л.І. Поняття та особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відповід. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 680-702.

Аркуша Л.І. Деякі підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій за КПК України від 13.04.2012 року. Південноукраїнський правничий часопис. Одеса: ОДУВС, 2013. № 1. С. 97-100.

Гловюк І.В. Потерпілий як суб'єкт доказування: проблеми визначення процесуальних можливостей. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 178-184.

Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.248-254.

Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія : збірник наукових статей. Чернівці, 2015. № 4. С. 306-314.

Дєєв М.В. Визначення достатності доказів як складова частина процесу оцінки доказів. Держава та регіони. Серія: Право, 2015. № 4 (50). С.74-79.

Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.223-229.

Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 2. С. 187-193.

Лукашкіна Т.В. Деякі пропозиції щодо розширення можливостей сторони захисту на участь в доказуванні у кримінальному провадженні в Україні. Теорія та практика кримінального процесуального доказування : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ 24 березня 2017 року) Івано-Франківськ 2017. С.97–102.

Лукашкіна Т.В. Сторона захисту як суб'єкт доказування на досудовому розслідуванні. Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 262-265.

Удалова Л.Д., Рибалка О.В. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування: нав. посіб. К.: КНТ, 2012. 160с.

Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2016. 213 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5956/%d0%94%d0>

Шилін Д.В. Проблеми застосування кримінальної процесуальної преюдиції у кримінальному провадженні та шляхи їх вирішення. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування : колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 465-489.

ТЕМА 5. Джерела доказів

План

1. Види (джерела) доказів у кримінальному провадженні України.
2. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні : аналіз нормативного врегулювання у КПК та позиції ВС. Характеристика окремих видів показань.
3. Речові докази як джерело доказів у кримінальному провадженні: поняття, види, особливості оцінки.
4. Документи як джерело доказів у кримінальному процесі: поняття, форма, види. Документи, якими оформлюється провадження слідчих

(розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Відмінність документів-речових доказів від документів-самостійного джерела доказів. Збирання, перевірка та оцінка документів.

5. Висновок експерта як джерело доказів.

6. Джерела доказів, які використовуються у дізнанні, особливості їх одержання та оцінки.

Зміст лекції

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Статтею 298¹ КПК передбачено, що джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки (тобто при проведенні дізнання), крім визначених ст. 84 КПК, також є пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Такі процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді.

За ч. 1 ст. 95 КПК **показання** - це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Допит цих осіб, а також одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (очна ставка) фіксується під час досудового розслідування у відповідному протоколі проведеної дії, а у випадках, передбачених ч. 2 ст. 104 КПК, допит може фіксуватись за допомогою технічних засобів, а в протоколі зазначається тільки про таку фіксацію допиту. В стадії судового розгляду показання фіксуються за допомогою технічних засобів (ч. 4 ст. 107 КПК). Отже, показання як джерело доказів – це відповідний матеріальний носій (протокол, інші носії інформації, отримані внаслідок застосування технічних засобів), в якому містяться відомості, повідомлені допитуваними, а доказами є фактичні дані (відомості), які повідомили допитувані¹.

Слід звернути увагу на правову позицію, яка викладена у постанові ККС ВС від 28.01.2021 р. у справі № 390/361/15-к (провадження № 51-1609км20) : *показання є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту.*

З аналізу ч. 1 ст. 95 КПК вбачається, що можна вести мову про види показань і виділити показання свідків, потерпілих, підозрюваного, обвинуваченого, експерта.

¹ Докладніше див.: Лукашкіна Т.В. Коментар до ст. 95 КПК (Показання). Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. С.217-223.

Показання свідка можна визначити як повідомлення, зроблене на допиті про обставини, що мають відношення до кримінального провадження, особою, яку було викликано як свідка, і зафіксоване в порядку, передбаченому законодавством.

Здобувачам слід мати на увазі, що в ч. 1 ст. 65 КПК України лише в загальній формі вказано на те, хто може бути допитаний як свідок. В наступних частинах даної статті вказано три категорії осіб: 1) особи, яких не можна допитувати як свідків ні за яких умов; 2) особи, які можуть бути допитані як свідки тільки за певних умов; 3) особи, які мають право відмовитися давати показання як свідки.

Права та обов'язки свідка закріплені в ст. 66 КПК, а відповідальність – в ст. 67 КПК.

Показання потерпілого можна визначити як повідомлення про обставини, що мають значення для кримінального провадження, зроблене на допиті особою, яка подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, або дала письмову згоду слідчому, прокурору, суду про визнання її потерпілою.

Предмет показань потерпілого становлять: 1) обставини, які йому відомі і які необхідно встановити по кримінальному провадженню; 2) дані, які характеризують особу підозрюваного або обвинуваченого; 3) характер взаємин між потерпілим і підозрюваним, обвинуваченим, а також при необхідності – характер взаємин потерпілого і свідків.

Показання підозрюваного – це повідомлення про обставини кримінального провадження, що мають значення, зроблене на допиті особою, яку повідомлено про підозру, або особою, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Показання обвинуваченого – це повідомлення про обставини кримінального провадження, що мають значення, зроблене на допиті особою, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду.

Підозрюваний та обвинувачений мають право, але не зобов'язані давати показання. Допит обвинуваченого проводиться у суді і тому до предмету його показань входять обставини, що становлять зміст обвинувального акту, а також інші обставини, що мають відношення до кримінального провадження, зокрема, дані про події, що передували кримінальному правопорушенню, взаємини з потерпілим, свідками, іншими підозрюваними, обвинуваченими (підсудними).

Обвинувачений може давати показання також відносно доказів, які є в кримінальному провадженні, повідомити обставини, які, на його погляд, підтверджують або спростовують такі докази, а також про обставини, які характеризують його як особистість. За критерієм відношення до обвинувачення показання обвинуваченого поділяються на: визнання вини (повне або часткове); заперечення вини; обмова; само обмова; алібі.

Показання експерта передбачені ст. 356 КПК, яка регламентує проведення допиту експерта в суді.

Докладніше про показання див.: Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 11. С. 137-144; Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 84-85 та ін.

Висновок експерта можна визначити як процесуальний документ, в якому викладені відомості про факти, що мають відношення до кримінального провадження, одержані в результаті дослідження, проведеного на підставі звернення сторони кримінального провадження або доручення слідчого судді чи суду, зі застосуванням спеціальних знань (наукових, технічних або інших), особою, яка володіє такими знаннями.

В ч. 2 ст. 242 КПК закріплені випадки, коли проведення експертизи обов'язкове.

У кримінальному провадженні можна виділити такі види експертиз: 1) первинна, при проведенні якої об'єкт досліджується вперше; 2) додаткова, якщо після розгляду висновку первинної експертизи в ньому виявлена неясність або неповнота, яку не можна усунути шляхом допиту експерта; 3) повторна – призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю, або з тим, що він суперечить іншим матеріалам кримінального провадження, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення та проведення експертизи.

В залежності від кількості та складу осіб, яким доручається проведення експертизи, можна визначити такі види експертиз: 1) одноособова – провадиться одним експертом; 2) комісійна – провадиться декількома експертами-фахівцями в одній галузі знань; 3) комплексна – провадиться декількома експертами-фахівцями у різних галузях знань.

Одним із джерел доказів в ч. 2 ст. 84 КПК України названі **речові докази**, які являють собою матеріальні сліди кримінального правопорушення. Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом (ч. 1 ст. 98 КПК). Доказове значення мають певні властивості предмета, його особливі ознаки, місце виявлення. Сам предмет є матеріальним носієм такої доказової інформації, тобто джерелом доказів. Перелік предметів, які визнаються речовими доказами, міститься в ст. 98 КПК, але як вбачається із конструкції даної статті, він не є вичерпним.

В останні роки набула актуальності проблема існування так званих «електронних» речових доказів, під якими розуміють електронні об'єкти, які завдяки своїм індивідуальним чи системним властивостям були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди і можуть слугувати засобом для встановлення обставин кримінального провадження.

Речові докази, які були надані стороні кримінального провадження добровільно або на підставі судового рішення, зберігаються у сторони, якій вони були надані. Така сторона повинна зберігати їх у стані, придатному для використання в кримінальному провадженні. Речові докази, отримані або вилучені слідчим чи прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду (*докладніше див.: Аленін Ю.П. Деякі питання речових доказів у кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т.2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 273-275; Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с. та ін.*).

Джерелом доказів є **документи**, якщо в них викладені або засвідчені обставини, які мають значення для кримінального провадження. Документом як самостійним джерелом доказів можна назвати письмовий або оформлений іншим способом акт, що містить певну інформацію, зміст якої має відношення до кримінального провадження.

Здобувачам слід звернути увагу на використання у доказуванні нових видів документів: аудіо-, відеозаписів, електронних документів. *Див.: Крицька І.О. Речові докази та цифрова інформація: поняття та співвідношення. Часопис Київського університету права. 2016. № 1. С.301-305; Орлов Ю.Ю. Чернявський С.С. Електронне відображення як джерело доказів у кримінальному провадженні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 12–23 та ін.*

Джерелом доказів можуть бути як офіційні документи (протоколи процесуальних дій та додатки до них, довідки, акти перевірок, висновки ревізій та ін.), так і неофіційні (особисті листи, щоденники та ін.).

КПК України від 13.04.2012 року передбачає можливість проведення слідчим та прокурором слідчих (розшукових) дій, а також негласних слідчих (розшукових) дій. За ст. 41 КПК слідчий, прокурор мають право доручити проведення таких дій працівникам оперативних підрозділів, зазначених. При цьому працівники оперативних підрозділів користуються повноваженнями слідчого.

Документи, як самостійне джерело доказів, слід розмежовувати з документами-речовими доказами. Документ може бути визнаний речовим доказом, якщо він має ознаки, вказані в ч. 1 ст. 98 КПК, тобто, якщо документ був знаряддям вчинення кримінального правопорушення, об'єктом

кримінально протиправних дій, зберігає на собі сліди кримінального правопорушення. Крім того, серед речових доказів КПК називає інші предмети, які можуть бути засобами для встановлення події кримінального правопорушення, винуватості обвинуваченого та інших обставин, які підлягають доказуванню. Документи можуть бути визнані речовими доказами за наявності і цих ознак. У цьому разі для розмежування цих двох джерел доказів необхідний певний критерій. Таким критерієм є спосіб передачі доказової інформації. Документ несе необхідну для кримінального провадження інформацію тільки своїм змістом, а документ – речовий доказ таку інформацію несе не змістом, або не тільки змістом, а й своїм виглядом, місцем виявлення, тобто як предмет матеріального світу безпосередньо відображає будь-які обставини, які необхідно встановити у кримінальному провадженні.¹

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

1. Надайте характеристику поняття та змісту джерела доказу. Чи існує відмінність між поняттями "доказ" та "джерело доказу"? Якщо так, у чому вона полягає?
2. Які джерела доказів закріплено у чинному КПК? Надайте обґрунтовану характеристику їх законодавчого закріплення?
3. Які сучасні погляди науковців щодо джерел доказів у кримінальному провадженні? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.
4. Надайте характеристику нормативного закріплення у ст. 95 КПК показання як джерела доказу.

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Постанова ККС ВС від 28.01.2021 р. у справі № 390/361/15-к (провадження № 51-1609км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94553312> (показання є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту)

Постанова ККС ВС від 17.09.2020 р. у справі № 404/1800/17 (провадження № 51-4811км19) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91702625> (іммунітет свідка поширюється виключно на близьких родичів та членів сім'ї, перелік яких визначений у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК. Двоюридний брат обвинуваченого не наділений імунітетом свідка у кримінальному провадженні)

¹ Див.: Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. С. 44.

Аленін Ю.П. Деякі питання речових доказів у кримінальному провадженні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т.2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 273-275.

Амеліна А.С., Білоусов Б.Л. Оцінка висновку експерта та його доказове значення. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1-2. С.185-192. http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2018_1-2_33.

Басай В.Д. Допустимість висновків експерта, складених зарубіжними фахівцями або судово-експертними установами зарубіжних держав. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м.Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.354-359.

Басиста І.В. Окремі проблеми кримінальних процесуальних документів як процесуальних джерел доказів. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін. Одеса: Національний університет "Одеська юридична академія", 2015. С.73-75.

Воробчак А.Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 236 с.

Гловюк І.В. Депонирование показаний по УПК Украины и УПК Республики Казахстан. Ә 80 Әубәкіров оқулары: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары, 19 ақпан 2016 ж. = Аубакировские чтения: Материалы международной научно-практической конференции, 19 февраля 2016 г. – Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, ҒЗЖРБЖҰБ, 2016. С. 107-111.

Давидова Д.В. Джерела доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. 225 с.

Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.

Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні : монографія. За наук. ред. А.Р. Туманянц. Харків : Право, 2018. 280 с.

Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 11. С. 137-144.

Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 84-85.

Пілюков Ю. Процесуальні вимоги до висновку експерта у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип.3 (15). С. 99-102.

Рогатинська Н.З. Значення документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві. Університетські наукові записки. 2012. № 3 (43). С. 349-354.

Шило О.Г. Речові докази як процесуальне джерело доказів. Вісник прокуратури. 2013. № 6. С. 76-83.

ТЕМА 6. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів у кримінальному процесі України

План

1. Практика ЄСПЛ як джерело доказового права, яке застосовує орган державної влади та службова особа при оцінці доказів.

2. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці належності доказів. Міжнародні стандарти формування належних доказів. Концепція належності доказів у контексті практики ЄСПЛ¹.

3. Концепція допустимості доказів у контексті практики ЄСПЛ. Міжнародні стандарти формування допустимих доказів у кримінальному судочинстві.

4. Питання допустимості доказів при порушенні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Питання допустимості доказів при порушенні вимог ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.²

5. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці достатньої сукупності доказів. Міжнародні стандарти формування достатньої сукупності доказів.

6. Стандарти доказування у контексті практики ЄСПЛ.

¹ **Рекомендовано:** Case of Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights from 06 December 1988; Case of Vidal v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 April 1992.; Case of Mirilashvili v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 11 December 2008; Case of Perna v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights from 6 May 2003; Case of Abdullayev v. Azerbaijan: Judgment of the European Court of Human Rights from 7 March 2019; Case of Murtazaliyeva v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 18 December 2018. § 158. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187932>

² **Рекомендовано:** рішення у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04, від 21 квітня 2011 року, остаточне 21/07/2011, (§ 286) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683; рішення у справі "Ірландія проти Сполученого Королівства" (Ireland v. the United Kingdom) від 18 січня 1978 р., серія А № 25 (§ 162) ; рішення у справі "А.В. проти України" від 29.01.2015 р. (§ 47) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a77.

7. Прийняття процесуального рішення як результат процесу доказування (в тому числі оцінки доказів як елементу процесу доказування). Окремі позиції ЄСПЛ щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві.

Зміст лекції

Практика ЄСПЛ як джерело доказового права. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції, ч. 2 ст. 1 КПК, ст. 19 Закону України від 29.06.2004 р. "Про міжнародні договори України"). Особливе місце у правовому регулюванні кримінального судочинства займає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. У ст. 17 Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" від 23.02.2006 р. закріплено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини **як джерело права**. Відповідно до положень КПК (ч. 2 ст. 8, ч. 5 ст. 9 КПК) кримінальне провадження здійснюється з урахуванням практики ЄСПЛ. За ч. 4 ст. 9 КПК у разі якщо норми КПК суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України.

В контексті дослідження питання про застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів, вважаємо, аналізувати практику ЄСПЛ можна як за статтями Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950р., так і за предметом оцінки доказів, який закріплено у КПК. Обидва підходи, з нашої точки зору, є доречними, мають як наукову, так і практичну цінність. Крім того, вказані підходи можуть бути об'єднані у один комплексний підхід, тобто питання щодо застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів можуть розглядатись з позиції оцінки доказів за КПК, так і за статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

За ст. 94 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Жоден доказ не має наперед встановленої сили. Отже, предметом оцінки доказів є належність, допустимість, достовірність доказу, а також достатність сукупності доказів та їх взаємозв'язок) для прийняття процесуального рішення. (Зазначимо, що питання про предмет оцінки доказів є дискусійним в юридичній літературі).

Практика ЄСПЛ при оцінці належності доказів. Міжнародні стандарти формування належних доказів. При дослідженні даного питання здобувачам рекомендовано звернутись до ґрунтовної та

фундаментальної монографії Г.Р. Крет : *Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.* Міжнародні стандарти формування належних доказів досліджені на стор.169-199 вказаної праці. Як зазначає Г.Р. Крет, у своїй практиці ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на обов'язок національних судів надати оцінку доказам з точки зору їх належності. При цьому початково здійснювана національними судами оцінка доказів з точки зору цієї процесуальної властивості пов'язувалася Судом виключно з доказами, які прагнула подати сторона захисту. Зокрема, він неодноразово зазначав, що за загальним правилом, національні суди повинні оцінювати подані їм докази, а також належність доказів, які обвинувачені намагаються подати.¹ У подальшому ЄСПЛ уточнив наведену позицію, вказуючи на обов'язок національних судів оцінити з точки зору належності не лише докази, які прагне подати сторона захисту, але й усі наявні докази (*див.*: Case of Mirilashvili v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 11 December 2008. § 174. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099>.)²

До оцінці належності доказів ЄСПЛ звертається у двох випадках:

1) у разі надання оцінки стверджуваному заявником порушенню права на справедливий судовий розгляд внаслідок недотримання національними судами передбаченого підпунктом «d» п. 3 ст. 6 Конвенції права обвинуваченого допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику та допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення, в його взаємозв'язку з п. 1 ст. 6 Конвенції;

2) в разі встановлення відсутності в судових рішеннях, ухвалених національними судами, висновків щодо належності доказів та підстав і мотивів визнання окремих доказів неналежними"³.

Надаючи у таких випадках оцінку стверджуваному заявником порушенню п. 1 і підпункту «d» п. 3 ст. 6 Конвенції, ЄСПЛ протягом тривалого часу використовував двоелементний тест, який наведений ним у рішенні від 06.05.2003 р. у справі «Perna v. Italy» та включав два питання: *по-перше*, чи обґрунтував заявник подане ним клопотання про виклик конкретного свідка посиланням на належність його показань до фактичних обставин справи, і, *по-друге*, чи порушила відмова національних судів у виклику цього свідка до суду загальну справедливість судового розгляду

¹ *Див.*: Case of Barberà, Messegue and Jabardo v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights from 06 December 1988. § 68. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57429>; Case of Vidal v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 April 1992. § 33 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57799>.

² Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С.170.

³ Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С.170.

(див.: Case of Perna v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights from 6 May 2003. §§ 29-31. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61075>).

У подальшому ЄСПЛ уточнив наведену позицію та для тих випадків, коли клопотання про допит свідка на користь обвинуваченого було заявлено відповідно до національного законодавства, сформулював наступний трьохелементний тест: **1)** чи було клопотання про допит свідка достатньо обґрунтованим і належним до суті обвинувачення; **2)** чи розглянули національні суди питання про належність показань свідка, та чи навели вони достатні підстави для свого рішення не допитувати свідка в судовому засіданні; **3)** чи порушило рішення національних судів не допитувати свідка загальну справедливість судового розгляду¹. (Докладніше див.: Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С. 169-199).

Як зазначає Г.Р. Крет, міжнародними стандартами формування належних доказів є: 1) оцінка доказів з точки зору їх належності є обов'язком національних судів; 2) з точки зору належності оцінці підлягають як наявні докази, так і докази, які подаються стороною захисту (зокрема, висновок експерта) або про отримання яких заявлено клопотання (зокрема, клопотання про допит свідків та експертів); 3) оцінюючи належність доказів, у тому числі тих, що подаються стороною захисту або про отримання яких стороною захисту заявлено клопотання, національні суди повинні з'ясувати їх значимість для встановлення фактів/обставин кримінального провадження; 4) національні суди вправі відмовити стороні захисту в поданні доказів або задоволенні клопотання про їх отримання лише у разі визнання таких доказів неналежними; 5) покладення на сторону захисту тягара доказування належності доказів, які подаються нею або про отримання яких нею заявлено клопотання; 6) відмова національних судів стороні захисту в поданні доказів або задоволенні клопотання про їх отримання без обґрунтування неналежності доказів призводить до обмеження права на захист, несумісного з гарантіями справедливого судового розгляду, закріпленими ст. 6 Конвенції; 7) забезпечення використання доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності інших доказів; 8) відображення національними судами оцінки доказів з точки зору їх належності та її мотивів в ухвалюваних судових рішеннях².

Концепція допустимості доказів у контексті практики ЄСПЛ. Міжнародні стандарти формування допустимих доказів. При дослідженні даного питання здобувачам рекомендовано звернутись до фундаментальної

¹ Див.: Case of Abdullayev v. Azerbaijan: Judgment of the European Court of Human Rights from 7 March 2019. § 59. URL: http://hudoc.echr.coe.int/spa?i=001_191357; Case of Murtazaliyeva v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 18 December 2018. § 158. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187932>

² Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С.440-441.

монографії Г.Р. Крет : *Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.* Міжнародні стандарти формування допустимих доказів досліджені, зокрема на стор.199-285 вказаної праці. Як зазначає Г.Р. Крет, до числа міжнародних стандартів формування допустимих доказів належать: **1)** оцінка доказів з точки зору їх допустимості є обов'язком національних судів; **2)** отримання доказів внаслідок застосування актів насильства, жорстокості або інших форм поводження, які можна характеризувати як катування, призводить до безумовного визнання їх недопустимими і застосування правила «плодів отруєного дерева» до отриманих на їх основі доказів; **3)** отримання доказів внаслідок застосування актів насильства, жорстокості або інших форм поводження, які досягли мінімального рівня жорстокості, але не можуть характеризуватися як катування, призводить до визнання їх недопустимими; **4)** під час здійснення оцінки таких доказів з точки зору їх допустимості національні суди повинні враховувати наявність законної мети поводження та співмірність застосованих заходів вимогам ситуації; **5)** докази, отримані з порушенням права обвинуваченого мовчати і не свідчити проти себе, у тому числі показання особи, яка в подальшому була визнана обвинуваченим, підлягають визнанню недопустимими; **6)** докази, отримані з порушенням права обвинуваченого допитувати свідків, що свідчать проти нього, або вимагати їх допиту, підлягають визнанню недопустимими у разі порушення процесуального порядку проведення перехресного допиту, яке істотно обмежило таке право обвинуваченого; **7)** докази, отримані внаслідок провокації злочину, підлягають визнанню недопустимими; **8)** відмова у відкритті матеріалів кримінального провадження, у тому числі секретних, яка не супроводжувалася відповідними процедурними гарантіями і не була достатньо обґрунтованою, призводить до визнання доказів недопустимими; **9)** докази, отримані з істотним порушенням порядку проведення процесуальних дій, спрямованих на їх одержання, та/або з істотним порушенням права на захист, підлягають визнанню недопустимими; **10)** докази, отримані внаслідок втручання в право на повагу до особистого та сімейного життя, житла і таємниці листування, підлягають визнанню недопустимими у випадках, коли таке втручання: а) здійснене не «згідно із законом» (допущене істотне порушення вимог національного законодавства щодо проведення процесуальних дій, у ході яких отримано докази; застосований захід втручання не передбачено нормами національного законодавства; порушено вимогу передбачуваності; порушено гарантії прав особи, до якої застосовувався захід втручання); б) здійснювалося з метою, не передбаченою у п. 2 ст. 8 Конвенції; в) не було необхідним у демократичному суспільстві (не існувало нагальної потреби втручання у

вказане право особи; порушено принцип пропорційності втручання; порушено вимогу тимчасового характеру втручання)¹.

Питання допустимості доказів при порушення вимог ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. У ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р. закріплено: "Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню". Вказані положення закріплено й у ст. 11 КПК України.

Стандарти та критерії визначення вказаних видів поводження сформульовані в рішеннях ЄСПЛ. Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ погане поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. лише у разі досягнення певного *мінімального рівня жорстокості*. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (рішення у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04, від 21 квітня 2011 року, остаточне 21/07/2011, § 286; рішення у справі "Ірландія проти Сполученого Королівства" (Ireland v. the United Kingdom) від 18 січня 1978 р., серія А № 25, § 162; рішення у справі "А.В. проти України" від 29.01.2015 р. § 47² та ін.).

У справі "Ірландія проти Сполученого Королівства" (Ireland v. the United Kingdom) від 18 січня 1978 р., серія А № 25 ЄСПЛ провів розмежування між трьома групами забороненого поводження з особами:

а) катування, яке полягає у нелюдському поводженні, що здійснюється навмисно і призводить до дуже серйозних та тяжких страждань;

б) нелюдське поводження чи покарання - у нанесенні особі сильних фізичних і душевних (психічних, моральних) страждань;

в) таке, що принижує гідність, поводження – у знущаннях, які мають викликати у жертви почуття страху, страждання і почуття власної неповноцінності а також принизити її гідність, та, по можливості, зламати її фізичний або моральний опір.

У наведеній справі ЄСПЛ визнав такими, що суперечать ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. п'ять методів сенсорної депривації ("дезорієнтації" або "втрати чутливості"): стояння біля стіни у надзвичайно незручному положенні, покриття голови непрозорим каптуром, шумовий вплив на підозрюваних, позбавлення сну, позбавлення необхідної їжі та води. Суд звернув увагу, що застосування цих «п'яти методів» протягом кількох годин поспіль хоч і не спричинило заявникам

¹ Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С.442-443.

² Справа «А.В. проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 29.01.2015 р. § 47. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a77.

сильних тілесних ушкоджень, але завдало їм сильного психічного страждання. Таке порушення статті 3 ЄКПЛ підпадає під кваліфікацію **нелюдського поводження**.¹

Як зазначає Г.Р. Крет², типовим прикладом встановлення факту застосування до заявника фізичного насильства, яке можна охарактеризувати як **катування**, є рішення ЄСПЛ від 19.07.2012 р. у справі «Алексахін проти України»³, в якому він вказує, що у цій справі національні суди встановили, що заявник зазнав тяжких тілесних ушкоджень, які загрожували його життю під час їх заподіяння. Жорстоке поводження полягало в застосуванні сльозогінного газу, ударі ногою та низці ударів. У результаті такого поводження заявник зазнав сильного болю та став інвалідом. Суд також зазначає, що немає доказів того, що поведінка заявника вимагала застосування сили, не кажучи вже про настільки жорстокі дії. За таких обставин це дуже жорстоке поводження беззаперечно було націлене на залякування та приниження заявника, і, можливо, сприяння отриманню зізнання, оскільки згідно з поясненнями Х. він вважав, що заявник брав участь у бійці, а отже, міг вчинити злочин. Ці елементи є достатніми для Суду, щоб дійти висновку про те, що заявника було піддано катуванню всупереч ст. 3 Конвенції (рішення у справі "Алексахін проти України" від 19.07.2012 р. §§ 51-53)⁴.

До окремої категорії порушень у світлі тлумачення статті 3 ЄКПЛ можна віднести такі порушення, як неналежні умови тримання під вартою, ненадання або надання неналежної медичної допомоги особам, які знаходяться під контролем держави. Так, у п. 6 рішення по справі "Майстренко проти України" (Maystrenko v. Ukraine), заява № 45811/16, від 28 червня 2018 року, Суд звертає увагу, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, "що принижують гідність" у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у камері вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (справа "Мельник проти України" (Melnik v. Ukraine), заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року, п. 110-112 та ін.).

Як зазначає Г.Р. Крет⁵, із позиції ЄСПЛ, отримання доказів із застосування катування призводить до безумовного визнання їх недопустимими. У цьому контексті Суд наголошує на двох аспектах, перший

¹ Гуртієва Л.М. Коментар до ст. 11 КПК України. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. С.45.

² Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С.204.

³ Справа «Алексахін проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 19.07.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925.

⁴ Справа «Алексахін проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 19.07.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925.

⁵ Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. С.204.

з яких пов'язаний з отриманням доказів, а другий – з їх використанням у кримінальному провадженні. *По-перше*, такі докази не можуть бути отримані в результаті насильницьких дій або застосування жорстокості чи інших форм поводження, які можна характеризувати як катування.¹ *По-друге*, викриваючий доказ, – у формі визнання або речового доказу, – отриманий у результаті актів насильства чи жорстокості або інших форм поводження, що можуть характеризуватися як катування, – ніколи не повинен розглядатися як доказ винуватості жертви, незалежно від його доказового значення.²

Застосування практики ЄСПЛ при оцінці достатньої сукупності доказів. Міжнародні стандарти формування достатньої сукупності доказів. Концепція достатньої сукупності доказів у контексті практики ЄСПЛ. До числа міжнародних стандартів формування достатньої сукупності доказів належать: 1) оцінка доказів з точки зору їх достатності є обов'язком національних судів; 2) неможливість надання судом апеляційної інстанції іншої оцінки доказам, дослідженим судом першої інстанції, за умови, якщо вони не були предметом безпосереднього дослідження під час апеляційного розгляду; 3) неприпустимість обґрунтування судового рішення, яким встановлюється винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, на основі єдиного доказу; 4) докази, які використовуються для ухвалення судового рішення, повинні перебувати у тісному логічному взаємозв'язку; 5) взаємозв'язок доказів повинен носити об'єктивний характер; 6) сукупність доказів повинна характеризуватися ієрархічною побудовою³.

Стандарти доказування у контексті практики ЄСПЛ. В юридичній літературі та в практиці ЄСПЛ виділяють декілька стандартів доказування: стандарти доказування, не пов'язані з вирішенням кримінального провадження по суті – "обґрунтована підозра", "достатня підстава", "переконавання за більшою вірогідністю", "вагоме переконавання" та стандарт доказування, пов'язаний з вирішенням кримінального провадження по суті – "поза розумним сумнівом".

Стандарт доказування «на перший погляд» (або «за зовнішніми ознаками явищ», або «ймовірне припущення» тощо) – найбільш простий і найменш жорсткий; використовується, зокрема, для початку досудового розслідування (ст. 214 КПК).

Стандарт доказування «вагоме переконавання» (або «обґрунтована припущення») – відповідно до нього вирішується питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (п. 1 ч. 3 ст. 123 КПК), у

¹ Див.: Case of Harutyunyan v. Armenia: Judgment of the European Court of Human Rights from 28 June 2007. § 63. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81352>).

² Див.: Case of Jalloh v. Germany: Judgment of the European Court of Human Rights from 11 July 2006. § 105. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307>.

³ Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуж: Петраш К.Т., 2020. С.446

тому числі запобіжних заходів (ч. 2 ст. 177 КПК); повідомлення про підозру (ст. 276 КПК). Сутність цього стандарту доказування полягає в тому, що для прийняття певного рішення у суб'єкта доказування повинна бути достатня доказова база, яка підтверджує його правомірність щодо необхідності прийняття відповідного процесуального рішення.

Узагальнююче визначення поняття **«обґрунтована підозра»** у вчиненні особою кримінального правопорушення сформульовано у правових позиціях ЄСПЛ, зокрема, у рішенні по справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04.2011 р. ЄСПЛ зазначив, що термін «обґрунтована підозра» означає наявність фактів або відомостей, які здатні переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа могла вчинити це правопорушення. Від сукупності обставин справи залежить, що саме можна вважати обґрунтованою підозрою. При цьому така підозра не може ґрунтуватися лише на тому, що особа вчинила в минулому правопорушення, навіть аналогічне.¹

У рішенні ЄСПЛ «Мюррей проти Сполученого Королівства» зазначено, що факти, які є причиною виникнення підозри, не повинні бути такими ж переконливими, якій, що є необхідними для обґрунтування обвинувального вироку чи й просто висунення обвинувачення, черга якого надходить на наступній стадії процесу кримінального розслідування. Однак наявність «обґрунтованої підозри» передбачає наявність фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла таки вчинити злочин, однак те, що можна вважати «обґрунтованим», залежить від усіх обставин.

Таким чином, підозра буде вважатися обґрунтованою лише у випадку, коли вона ґрунтується на відомостях, що об'єктивно пов'язують підозрюваного із вчиненням кримінальним правопорушенням. Це означає, що у дізнавача, слідчого, прокурора мають бути докази, які вказують на причетність особи до вчинення кримінального правопорушення (показання свідків, потерпілих, речові докази, протоколи слідчих дій тощо).

Стандарт доказування **«поза розумними сумнівами»** – використовується для ухвалення кінцевих судових рішень, в яких вирішується питання про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. Сутність стандарту «поза розумними сумнівами» полягає в тому, що він не означає доказування без сумнівів. Такі сумніви можуть мати місце. Головне, щоб вони були розумними. Розумним є сумнів, який ґрунтується на певних обставинах і здоровому глузді, впливає зі справедливого і зваженого розгляду всіх належних і допустимих відомостей, а за браком останніх, є таким, що змушує особу втриматися від прийняття рішення у питаннях, які мають найбільш важливе значення. "Розумний сумнів не є сумнівом, що ґрунтується тільки на теоретичній

¹ Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» : рішення Європейський суд з прав людини від 21.04.2011 р. <http://www.echr.ru/documents/doc/2461476/246147.htm>

можливості, або не є таким, який виник для уникнення небажаного висновку, а є сумнівом, що виник на підставі встановлених фактів".

У справі «Авшар проти Туреччини» від 10 липня 2001 р. ЄСПЛ зазначає, що відповідно до його прецедентної практики при оцінці доказів він керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою.¹ Аналогічна позиція вказана в інших рішеннях ЄСПЛ (зокрема, «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18 січня 1978 р.²). Поняття «розумного сумніву» ЄСПЛ надав у Грецькій справі (The Greek case) від 15 квітня 1970 р., зокрема – це сумнів, який не базується тільки на теоретичній можливості або такий, що виник для запобігання небажаного висновку, а сумнів, що виник на підставі наданих фактів.

Прийняття процесуального рішення є результатом процесу доказування (в тому числі оцінки доказів як елементу процесу доказування). Відповідно до положень КПК України судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим (ч. 1 ст. 370 КПК), а також справедливим (ст. 410 КПК). Проте, вказаним вимогам мають відповідати всі процесуальні рішення. Далі розглянемо окремі позиції ЄСПЛ щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві

Зазначимо, що безпосередньо текстуально у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ не закріплено вимог щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення, але у рішеннях ЄСПЛ³ вони інтерпретуються як елемент права на справедливий суд (складова частина або гарантія "справедливого правосуддя", "справедливого судового розгляду"). Крім того, у Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень (далі - Висновок № 11 (2008)) зазначено: "чітке обґрунтування та аналіз є базовими вимогами до судових рішень та *важливим аспектом права на справедливий суд*" (п. 3 Вступу).

Згідно зі ст. 370 КПК обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до

¹ Авшар проти Туреччини : Рішення Європейського Суду з прав людини від 10 липня 2001 р.: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO2487.html.

² Ірландія проти Сполученого Королівства : Рішення Європейського Суду з прав людини від 18 січня 1978 р. : <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1978/1.html>.

³ Хаджіанастасіу проти Греції (Hadjianastassiou v. Greece): рішення Європейського суду з прав людини від 16 грудня 1992 р. (заява № 12945/87) п. 33. <http://www.echr.coe.int//>; Гірвісаарі проти Фінляндії (Hirvisaari v. Finland): рішення Європейського суду з прав людини від 27 вересня 2001р. (заява № 49684/99) п. 30. <http://old.minjust.gov.ua/file/54710//>; Болдеа проти Румунії (Boldea v. Romania): рішення Європейського суду з прав людини від 15 лютого 2007 р. (заява № 19997/02). п. 29. <http://www.echr.coe.int//>

ст. 94 КПК (ч. 3 ст. 370 КПК). Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення (ч. 4 ст. 370 КПК).

У Висновку № 11 (2008) Консультативна рада європейських суддів звертає увагу на те, що:

- судові рішення повинно бути зрозумілим, викладеним чітко (п. 32);
- виклад підстав прийняття рішення не лише полегшує розуміння суті рішення, а насамперед є гарантією проти свавілля... Це зобов'язує суддю дати відповідь на аргументи сторін та вказати на доводи, що лежать в основі рішення й забезпечують його правомірність (п. 35);

- підстави прийняття рішення повинні бути узгодженими, чіткими, недвозначними й несуперечливими... (п. 36). Так, у справі «Хаджіанастасіу проти Греції» ЄСПЛ встановив факт порушення права на справедливий судовий розгляд, оскільки судові рішення не було обґрунтовано та вмотивовано; зі змісту судового акту не було зрозуміло, чому суд дійшов саме до такого висновку, що створювало проблеми з оскарженням даного судового рішення. У рішенні по даній справі ЄСПЛ зазначив, що судові рішення повинні бути «детально та старанно вмотивовані», «суди повинні з достатньою ясністю вказувати підстави та мотиви їх ухвалення» (п. 33)¹.

Обґрунтування повинно засвідчувати дотримання судом принципів, проголошених ЄСПЛ (а саме, додержання прав сторони захисту та права на справедливий суд) (п. 37 Висновку № 11 (2008)). У викладі підстав для прийняття рішення необхідно дати відповідь на аргументи сторін... Це дає можливість сторонам переконатися у тому, що їхні доводи були досліджені, а отже, суддя взяв їх до уваги (п. 38 Висновку № 11 (2008)). Ігнорування судом доречних аргументів сторони є грубим порушенням статті 6 Конвенції (права на справедливий судовий розгляд) та сталої судової практики ЄСПЛ. Так, у справі «Гірвісаарі проти Фінляндії» ЄСПЛ зазначив, що судові рішення повинні бути вмотивовані, щоб «засвідчити, що сторони були заслухані та для того, щоб забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя ...» (п. 30).²

Разом з тим, Консультативна рада європейських суддів звертає увагу, що судді повинні давати відповідь лише на доречні доводи, здатні вплинути на вирішення правового питання (п. 39 Висновку № 11 (2008)); обов'язок суддів наводити підстави для своїх рішень не означає необхідності відповідати на кожен аргумент сторони захисту... Обсяг цього обов'язку може змінюватися залежно від характеру судового рішення (п. 41 Висновку № 11 (2008)). Згідно з практикою ЄСПЛ³ очікуваний обсяг обґрунтування залежить від

¹ Хаджіанастасіу проти Греції (Hadjianastassiou v. Greece): рішення Європейського суду з прав людини від 16 грудня 1992 р. (заява № 12945/87) <http://www.echr.coe.int/>

² Гірвісаарі проти Фінляндії (Hirvisaari v. Finland): рішення Європейського суду з прав людини від 27 вересня 2001р. (заява № 49684/99) <http://old.minjust.gov.ua/file/54710/>

³ див., зокрема: Болдеа проти Румунії (Boldea v. Romania): рішення Європейського суду з прав людини від 15 лютого 2007 р. (заява № 19997/02). п. 29. <http://www.echr.coe.int/>; Ван де Гурк проти Нідерландів (Van de Hurk v. the Netherlands):

різних доводів, що їх може наводити кожна зі сторін, а також від правових положень національного законодавства. З тим, щоб дотриматися принципу справедливого суду, обґрунтування рішення повинно засвідчити, що суддя справді дослідив усі основні питання, винесені на його розгляд (п. 41 Висновку № 11 (2008); рішення ЄСПЛ Болдеа проти Румунії (Boldea v. Romania) від 15 лютого 2007 р. (заява № 19997/02). п. 29.)¹ (Докладніше див.: Гуртієва Л.М. Окремі позиції Європейського суду з прав людини щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С.282-2867. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11057/HURTIEVA>)

Контрольні запитання для перевірки досягнення результатів навчання

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практика ЄСПЛ як джерела доказового права у кримінальному провадженні України. Використання положень Конвенції та практики ЄСПЛ при оцінці доказів.

Застосування практики ЄСПЛ при оцінці належності доказів. Міжнародні стандарти формування належних доказів. Концепція належності доказів у контексті практики ЄСПЛ.

Концепція допустимості доказів у контексті практики ЄСПЛ. Міжнародні стандарти формування допустимих доказів.

Які дії види забороненого поведження закріплено у ст. 3 Конвенції та сформульовано у практиці ЄСПЛ?

Які критерії визначення "катування" сформульовані у практиці ЄСПЛ? Наведіть приклад (приклади) рішення, в яких ЄСПЛ визнав порушення ст. 3 Конвенції та встановив факт застосування до заявника фізичного насильства, яке можна охарактеризувати як катування.

Які критерії визначення "нелюдського поведження" сформульовані у практиці ЄСПЛ? Наведіть приклад (приклади) рішення, в яких ЄСПЛ визнав порушення ст. 3 Конвенції та встановив факт застосування до заявника "нелюдського поведження".

Які критерії визначення "поведження, що принижує гідність" сформульовані у практиці ЄСПЛ? Наведіть приклад (приклади) рішення, в яких ЄСПЛ визнав порушення ст. 3 Конвенції та встановив факт застосування до заявника "поведження, що принижує гідність".

рішення Європейського суду з прав людини від 19 квітня 1994 р. (заява № 288). п. 61 <http://eurocourt.in.ua/GetArticlesByCategory.asp?CategoryId=2>

¹ Болдеа проти Румунії (Boldea v. Romania): рішення Європейського суду з прав людини від 15 лютого 2007 р. (заява № 19997/02). <http://www.echr.coe.int//>

Які правові наслідки отримання доказів з порушенням вимог ст. 3 Конвенції з позиції практики ЄСПЛ?

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 04.11.1950 р. : <http://zakon.rada.gov.ua>

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477>

Рішення ЄСПЛ від 16 квітня 2019 року у справі "Алахвердян проти України" URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e26#Text (*про "незалежне джерело"*).

Рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року (остаточне 21/07/2011) у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683; <http://www.echr.ru/documents/doc/2461476/246147.htm>

Рішення ЄСПЛ від 29.01.2015 р. у справі "А.В. проти України". URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a77.

Рішення ЄСПЛ від 19 липня 2012 р. у справі «Алексахін проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925.

Рішення ЄСПЛ від 10 липня 2001 р. у справі "Авшар проти Туреччини". URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2487.html.

Рішення ЄСПЛ від 18 січня 1978 р. у справі "Ірландія проти Сполученого Королівства". URL: <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1978/1.html>.

Рішення ЄСПЛ від 16 грудня 1992 р. у справі "Хаджіанастасіу проти Греції" (Hadjianastassiou v. Greece), (заява № 12945/87). URL: <http://www.echr.coe.int/>

Рішення ЄСПЛ від 27 вересня 2001 р. у справі "Гірвісаарі проти Фінляндії" (Hirvisaari v. Finland), (заява № 49684/99). URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/54710//>;

Рішення ЄСПЛ від 15 лютого 2007 р. у справі "Болдеа проти Румунії" (Boldea v. Romania), (заява № 19997/02). URL: <http://www.echr.coe.int/>

Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents))

Віткаускас Довидас, Диков Григорій. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини. Посібник для юристів. Видання 2-ге, підготовлене Довидасом Віткаускасом. – Рада Європи, 2018.

189 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyviy-sud-ECHR_UKR.pdf

Волошина В. К. Щодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практиці ЄСПЛ. Часопис Київського університету права. №1. 2019. С.225-229.

Гловюк І.В. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні : навчально-методичний посібник / І.В. Гловюк, М.М. Стоянов, В.А. Завтур. Одеса: Юридична література. 2017. 224с.

Довідник із застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд. (кримінально-процесуальний аспект). 2013. 72 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf

Довідник із застосування статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Ніякого покарання без закону: принцип встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf

Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf

Дроздов О., Дроздова О. Аналітичний огляд прецедентного права Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року(на основі «Огляду прецедентного права / Олександр Дроздов, Олена Дроздова //Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року») URL:file:///D:/ЄСПЛ_2/oglyad-precedentnogo-prava-yespl-2018.pdf

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини : навч. посіб. / Т.І. Дудаш. 2-ге вид., змін. і допов. Київ : Алерта, 2014. 488 с.

Кульчицький Н. Коректність застосування практики ЄСПЛ в кримінальному процесі. Початок URL: <https://vkr.ua/ua/publication/korektnist-zastosuvannya-praktiki-iespl-v-kriminalnomu-protsesi-pochatok>

Мудрак І. В. Практика ЄСПЛ щодо порушення права конфронтації та проблематика реалізації підпункту (d) пункту 3 статті 6 КЗПЛ у кримінальному провадженні України. Альманах міжнародного права. №19. 2018. С. 195-210.

Огляд практики ЄСПЛ за 2019 рік. Т. Анцупова, Р. Бабанли, О. Дроздов, О. Дроздов https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Ogljad_ESPL_2019.pdf

Рабінович П., Ратушна Б. Загальнотеоретичні проблеми права на належне доказування в українському судочинстві (у світлі практики Страсбурзького суду). Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 3 (78). 2014. С.7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnyu_2014_3_3

Трохлюк О. П. Засада забезпечення доведеності вини крізь призму практики Європейського суду з прав людини. Вісник Запорізького національного університету. 2015. № 3. С. 167–172.

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист

прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 1 (6). С. 7-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2014_1_3

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 2 (7). С. 29-38.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. Вступ до теорії доказів у кримінальному судочинстві

Питання

1. Поняття, зміст та значення теорії доказів та доказового права. Сучасні тенденції розвитку теорії доказів у кримінальному судочинстві. Джерела сучасного доказового права. Положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практика ЄСПЛ як джерела доказового права у кримінальному провадженні України.

2. Поняття та види процесу доказування: характеристика сучасних та нормативного врегулювання у КПК України.

3. Мета доказування у кримінальному провадженні: характеристика сучасних концепцій та нормативного врегулювання у КПК України.

4. Поняття та зміст категорії "стандарт доказування". Сучасні наукові підходи визначення даної категорії. Застосування стандартів доказування під час прийняття процесуальних рішень: аналіз позицій ВС та ЄСПЛ

ЗАВДАННЯ¹

№ 1. Слідчий здійснює досудове розслідування за фактом ДТП і провів такі процесуальні дії:

1) огляд місця події, склав відповідний протокол, здійснив відеофіксацію; з протоколу та доданих до нього матеріалів вбачається що наїзд на пішохода було здійснено на проїжджій частині на середині кварталу (за 40 метрів до пішохідного переходу), зафіксовано наявність гальмового шляху (8 м) та ін.

2) допит як свідка водія автомобілю "MITSUBISHI WAGON" Побережного, який здійснив наїзд на пішохода; свідок пояснив, що він рухався зі швидкістю 50 км на годину, він бачив, що на перехресті вулиць, в напрямку якого він рухався, переключився сигнал світлофору, для нього горіло зелене світло; несподівано для нього вулицю став перебігати літній чоловік, він почав гальмувати, але запобігти наїзду вже було неможливо; після наїзду він зупинився, викликав поліцію та машину швидкої допомоги;

3) допит як свідка Строкового, який пояснив, що він на своїй автомашині рухався за автом Побережного, бачив, як літній чоловік почав перебігати проїжджу частину, водій "MITSUBISHI" загальмував, але правою частиною свого авта зачепив пішохода.

Чи можна діяльність слідчого на даному етапі визначити як доказування? Охарактеризуйте цю діяльність слідчого, з якою метою здійснюється така діяльність?

¹ Кримінальний процес України : практикум /Т.В. Лукашкіна, Л.М. Гуртієва. За заг. ред. проф. Л.І. Аркуши, проф. Ю.П. Аленіна ; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". - Одеса : Фенікс, 2022. 544 с.

№ 2. Здійснюється досудове розслідування, Угрюмову повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК (порушення правил безпеки дорожнього руху особою, яка керувала транспортним засобом, внаслідок якого завдано смерть потерпілому).

Прокурор звернувся до слідчого судді з клопотанням про обрання до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Під час розгляду клопотання слідчим суддею прокурор послався на те, що підозра відносно Угрюмова обґрунтована, подав копії протоколів допиту свідків, які були очевидцями наїзду на потерпілого, бачили, що з місця водія після наїзду вийшов саме підозрюваний. Крім того, свідки стверджували, що на них впливали друзі підозрюваного, просили змінити показання, казати, що вони не бачили, хто знаходився за кермом авто під час наїзду.

Захисник підозрюваного просив не обирати до підозрюваного запобіжний захід або обрати особисте зобов'язання, послався на те, що підозра не обґрунтована, за кермом авто в момент наїзду знаходився не підозрюваний, а його випадковий знайомий, з яким підозрюваний вживав спиртні напої в ресторані і який підвозив підозрюваного додому, оскільки підозрюваний був нетверезий. Друзі підозрюваного не впливали на свідків-очевидців, а просили пригадати обставини події, які вони спостерігали з досить великої відстані.

Чи можна діяльність прокурора та захисника розглядати як доказування? Охарактеризуйте таку діяльність, що є метою цієї діяльності?

№ 3. Климчук і Ярошенко визнані судом винними в тому, що працюючи: перша – завідуючою, а друга – продавцем магазину, вчинили розкрадання товарів і грошей на значну суму. Не заперечуючи факту недостачі, обвинувачені заявили, що розкрадань вони не здійснювали, а недостача, на їх думку, утворилася в результаті їх недосвідченості в торговій справі та недбалого відношення до роботи. Спростовуючи ці пояснення обвинувачених, прокурор послався на те, що Ярошенко працювала в торговій мережі більше п'яти років, а Климчук не могла довести, що при отриманні та відпустці товарів вона допускала помилки.

Чи можна використати наведені прокурором дані як докази в справі і послатися на них в обвинувальному вироку? Обґрунтуйте свою відповідь з посиланнями на зміст конкретних принципів кримінального провадження.

Яке значення мають принципи кримінального провадження у правозастосовній діяльності (зокрема, в процесі доказування)? Які наслідки їх порушення?

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. ст.260.

Гловюк І. В., Степаненко А. С. Стандарт доказування "обґрунтована підозра" у кримінальному провадженні. Правова позиція. 2018. № 1. С. 13-20.

Капліна О. Чи є рішення Конституційного Суду України "правовим маяком" у бурхливому морі реформування кримінального судочинства? Право України. 2013. № 11. С. 12–22.

Лукашкина Т.В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 30-36.

Лукашкіна Т.В. Деякі міркування щодо можливої класифікації норм кримінального процесуального права Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 травня 2019 року). Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2019. Т.2. С. 314-318.

Навроцька В.В. Кримінальний процесуальний та кримінальний закон: взаємозв'язки й колізії. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С.1117-1140.

Омельченко О.Є. Джерела, які визначають порядок кримінального провадження. Юридичний часопис. Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 32-37.

Пушкар П. Короткий огляд ієрархії судової практики Європейського суду з прав людини, її джерел та юридичної сили. Вісник Верховного Суду України. 2015. № 6. С.43-48.

Рабінович П., Ратушна Б. Загальнотеоретичні проблеми права на належне доказування в українському судочинстві (у світлі практики Страсбурзького суду). Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 3 (78). 2014. С.7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varny_2014_3_3

Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 258с. <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%A1%D0%BB%D1%8E.pdf>

Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7009>.

Тертишник В.М. Реалізація правових позицій та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в розв'язанні проблем кримінально-процесуального права України. Правова позиція. 2016. № 1 (16). С.7–13.

Трохлюк О. П. Засада забезпечення доведеності вини крізь призму практики Європейського суду з прав людини. Вісник Запорізького національного університету. 2015. № 3. С. 167–172.

Шило О.Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 2. С. 109-122. : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_2_11.

ТЕМА 2. Поняття доказів. Класифікація доказів. Властивості доказів

Питання

1. Поняття доказів та джерел (видів) доказів у кримінальному процесі. Аналіз наукових концепцій поняття та змісту доказів у кримінальному провадженні.

2. Властивості доказів у кримінальному процесі: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК України. Поняття належності та допустимості доказів у кримінальному провадженні.

3. Процесуальні порушення і допустимість доказів. Питання про асиметрію доказів.

4. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.

5. Поняття та підстави класифікації доказів. Загальна характеристика окремих класифікаційних груп доказів. Аналіз сучасних наукових концепцій класифікації доказів у кримінальному провадженні.

ЗАВДАННЯ

№ 1. Адамова було притягнуто до кримінальної відповідальності по ч. 1 ст. 115 КК України за вбивство своєї дружини. На досудовому слідстві Адамов категорично заперечував свою причетність до вбивства, пояснював, що він прийшов з роботи і виявив, що двері його квартири відчинені, а дружина лежить в кімнаті на підлозі без ознак життя, хто вчинив вбивство, він не знає. Слідчий зібрав докази, які, на його думку, спростовують показання Адамова і викривають його у вчиненні кримінального правопорушення.

У судовому засіданні після оголошення обвинувального акту головуєчий запитав обвинуваченого Адамова, чи зрозуміле йому обвинувачення, чи визнає він себе винним, чи бажає давати показання суду.

Адамов відповів, що обвинувачення йому зрозуміле, він себе винним визнає, але показання давати відмовляється, тому що «не хоче ворухити минуле».

Оскільки у кримінальному провадженні були досліджені необхідні докази, суд визнав винним і засудив Адамова за ч. 1 ст. 115 КК України, і як на один із доказів послався на визнання обвинуваченим своєї вини.

Чи правомірне таке посилання? Що є доказом у кримінальному провадженні?

Яка наукова концепція поняття доказу закріплена у чинному КПК? Обґрунтуйте відповідь з посиланнями на положення КПК. Яку наукову концепцію поняття доказу підтримуєте Ви?

№ 2. Слідчий поліції розслідує вбивство Григорія Тарасевича. У кримінальному провадженні був визнаний потерпілим і допитаний брат загиблого Семен, який пояснив, що у його загиблого брата склалися неприємні відносини з Каблуковим, останній погрожував брату вбивством. У день, коли відбулося вбивство, Семен Тарасевич зіткнувся в під'їзді з Каблуковим, який біг йому назустріч та не відповів на спробу Семена заговорити з ним. Каблуков був затриманий і допитаний як підозрюваний. На допиті Каблуков пояснив, що у нього дійсно були погані відносини з Григорієм Тарасевичем, оскільки той не повертав йому борг, підозрюваний висловлював погрози, але не мав наміру їх здійснювати. У день, коли його нібито бачив Семен, він взагалі не перебував у місті, а виїхав зі своїм приятелем Зайцевим на рибалку. Допитаний як свідок Зайцев підтвердив, що вони з Каблуковим весь день були на рибалці.

Чи отримано слідчим на даному етапі розслідування докази? Які властивості доказів? Чи можна бути використати в суді показання свідків та потерпілого, надані на досудовому провадженні?

№ 3. Слідчий суддя розглядав клопотання прокурора про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до Познякова, якому було зроблено повідомлення про підозру у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 121 КК). Підозрюваний просив не обирати до нього такий запобіжний захід, послався на те, що він визнає себе винним, має намір відшкодувати потерпілому збитки, сплатити гроші за лікування. Слідчий суддя своєю ухвалою обрав до Познякова як запобіжний захід особисте зобов'язання.

Під час розгляду справи в суді обвинувачений заперечував свою вину, пояснював, що він взагалі не чіпав потерпілого, який сам впав, бо був нетверезий.

Прокурор як на доказ вини Познякова послався на його показання, які він давав слідчому судді. *Чи обґрунтоване таке посилання?*

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Рішення ЄСПЛ від 16 квітня 2019 року у справі "Алахвердян проти України" URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e26#Text (*про "незалежне джерело"*)

Постанова ККС ВС від 20.12.2018 р. у справі № 127/20407/15-к (провадження № 51-4213 км 18) URL: https://protocol.ua/ru/postanova_kks_vp_vid_20_12_2018_roku_u_spravi_127_20407_15_k/ (*йдеться про докази саме як про відомості*).

Постанова ККС ВС від 28.01.2021 р. у справі № 390/361/15-к (провадження № 51-1609км20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94553312> (*показання є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту*)

Постанова ККС ВС від 30.09.2020 р. у справі № 563/1118/16-к (провадження № 51-1078км20) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/91998609> (*Здійснення досудового розслідування неуповноваженими на те особами (органами) (Службою безпеки України щодо злочину, підслідного Національній поліції України) визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та має наслідком визнання отриманих доказів недопустимими (ст. 87 КПК)*)

Постанова ВП ВС від 09.09.2020 р., у справі № 1-27/10 (провадження № 13-22звo20). https://zakon.cc/court/document/read/91572019_069a442d (*Позиція ВП ВС стосовно виключень з доктрини заборони використання "плодів отруєного дерева"*)

Баулін О. Поняття доказів у кримінальному процесі. Вісник Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 75–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2017_1_13

Гузела М. Проблема визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 423-434. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2015_61_53

Ковальчук С.О. Використання похідних речових доказів у кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2015. С.327-329.

Лукашкіна Т.В. Докази у кримінальному провадженні. Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса) : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січня 2016 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 144-146.

Лукашкіна Т.В. Належне джерело як один з критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні. Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства: матеріали

Міжнар. науково-практич. симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листоп. 2016 р.). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права ім. Короля Д. Галицького, 2016. С. 126-129.

Лукашкина Т.В. Недопустимость доказательств в уголовном производстве. Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т. 2 / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 504-506.

Луцюк П.С., Цехан Д.М. Недопустимість доказів у кримінальному провадженні (за матеріалами практики). Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С.395-424.

Панова А.В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.

Стоянов М.І., Торбас О.О. "Нові" критерії допустимості доказів у кримінальному процесі. Правові новели. 2021. № 13. С. 125-130.

Шумило М.Є. Докази досудового і судового провадження: проблема функцій та співвідношення. Юридичний вісник України. 2013. № 40 (953). С.6-7.

Шумило М.Є. Непрямі докази в кримінальному процесі України : монографія. Х. : СПД ФО Брові О. В., 2012. 206 с.

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 1 (6). С. 7-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2014_1_3

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 2 (7). С. 29-38.

ТЕМА 3. Предмет доказування у кримінальному процесі. Локальний предмет доказування

Питання

1. Поняття та структура предмету доказування у кримінальному провадженні України: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання.

2. Зміст обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

3. Особливості предмету доказування в окремих категоріях (видах) кримінального провадження Україниб аналіз законодавчого врегулювання.

4. Локальний предмет доказування у кримінальному провадженні України.

5. Межі доказування та фактичний обсяг (об'єм) доказів у кримінальному процесі.

ЗАВДАННЯ

№ 1. Слідчий поліції розслідує вбивство Юрченко. В ході розслідування як свідок був допитаний сусід потерпілого, квартира якого знаходиться на одній сходовій площадці з квартирою потерпілого. Цей свідок показав, що він чув, як приблизно у 20 годині хтось довго дзвонив, а потім стукав у двері квартири Юрченко, потім він почув, як людина, яка дзвонила у квартиру, назвала себе, сказавши: «Відкривай, це я, Анатолій». Слідчий має намір встановити знайомих потерпілого, яких звуть Анатолій. Крім того, слідчий вважає за необхідне перевірити, чи міг свідок, перебуваючи у своїй квартирі, чути те, що говорять на сходовій площадці біля квартири Юрченко.

Чи входять до предмету доказування обставини, які має намір встановити слідчий?

На підставі аналізу норм чинного КПК надайте відповідь: які обставини кримінального провадження входять до предмету доказування.

№ 2. У місцевому суді слідчий суддя розглядає клопотання прокурора про обрання до Асламова, який підозрюється у вимаганні за ч. 2 ст. 189 КК України, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Прокурор послався на те, що підозрюваний має намір сховатися від слідства і з цією метою придбав квиток для виїзду до Польщі.

Захисник підозрюваного заперечує проти обрання даного запобіжного заходу і посилається на те, що його підзахисний не вчиняв кримінальне правопорушення, в якому його підозрюють, виїхати в Польщу він мав намір у справах, а не для того, щоб сховатися, квиток він придбав до складання слідчим повідомлення про підозру.

Чи повинен слідчий суддя з'ясувати питання про те, чи вчиняв кримінальне правопорушення Асламов?

Який предмет доказування при розгляді клопотання прокурора (слідчого) про обрання запобіжного заходу?

У чому полягає суть концепції локального предмету доказування?

№ 3. Слідчий проводить досудове розслідування щодо Цвірка, якому повідомлено про підозру у вчиненні хуліганства, пов'язаного з опором громадянам, які припиняли хуліганські дії (ч. 3 ст. 296 КК), потерпілим був визнаний Мудров, якому Цвірко завдав легкі тілесні ушкодження. Допитаний як підозрюваний Цвірко пояснював, що його дії спровокував Мудров, який "лізе не в свої справи", він сварився з дружиною, вдарив її, втрутився Мудров, вимагав припинити сварку, яку чують всі сусіди, не втримавшись, він вдарив і Мудрова, сусіди викликали поліцію. Під час проведення одночасного допиту підозрюваного та потерпілого (очної ставки)

підозрюваний знов пояснював, що не було б ніякого кримінального провадження, якщо б не втрутився Мудров, далі сказав, що і Мудров і його батьки, що мешкали в одному домі з ним багато років, теж любили всіх повчати, а самі брали хабарі, про це знає весь дім.

Потерпілий звернувся до слідчого з клопотанням про допит як свідків сусідів по дому, які мешкають в ньому багато років, і знають його та його батьків як людей порядних. Слідчий відмовив у клопотанні, пославшись на те, що всі обставини у провадженні з'ясовані. Потерпілий звернувся до слідчого судді зі скаргою на відмову слідчого у проведенні допиту свідків.

Надайте оцінку рішенню слідчого про відмову у виклику та допиті свідків?

Чи входять обставини, для з'ясування яких потерпілий просив викликати свідків до предмету доказування?

В чому значення законодавчого закріплення обставин, які підлягають доказуванню?

№ 4. Слідчий розпочав досудове розслідування за фактом вчинення вбивства Сомова. Сомова було знайдено в його квартирі з ножовим пораненням, внаслідок якого настала смерть. Як свідка слідчий допитав сусіда загиблого, Мартовського. Мартовський пояснив, що він бачив, як 10 вересня приблизно о 20 годині (день і час, коли, за припущенням, було вчинено вбивство) з під'їзду, де знаходиться квартира потерпілого, виходив Саприкін; Саприкіна він добре знає, оскільки раніше Саприкін мешкав в тому ж будинку, де проживали загиблий Сомов і Мартовський, а кілька років тому Саприкін придбав собі іншу квартиру, але іноді він заходив до Сомова, як вважав Мартовський, у Сомова та Саприкіна були "спільні справи". Далі Мартовський розповів, що його маленький онук гуляв на дворі, тому він часто підходив до вікна і дивився у двір. Саме з вікна він і бачив, як Саприкін виходив з під'їзду Сомова.

Слідчий викликав та допитав як свідка Саприкіна, і той пояснив, що з Сомовим у нього були дружні стосунки, іноді він заходив до нього, але 10 вересня він до Сомова не приходив, хто і чому вбив Сомова, він не знає. Слідчий ознайомив Саприкіна з показаннями Мартовського, і Саприкін заявив, що Мартовський або помиляється, або свідомо дає неправдиві показання, що легко перевірити. Саприкін стверджує, що з вікна квартири Мартовського взагалі не можна побачити під'їзд, де знаходиться квартира Сомова.

Слідчий має намір перевірити показання свідків і з'ясувати, чи заходив Саприкін в будинок, де знаходиться квартира Сомова, а також встановити, чи міг взагалі Мартовський з вікна бачити ту частину двора, де міститься квартира Сомова.

Чи входять обставини, які має намір встановити слідчий на даному етапі розслідування, до предмету доказування?

№ 5. Грабовий притягнутий до кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених ч. 4 ст. 296 КК (хуліганство, вчинене із застосуванням вогнепальної зброї) та ч. 1 ст. 263 КК (носіння та зберігання вогнепальної зброї). Ухвалою слідчого судді до Грабового було обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. Обираючи такий запобіжний захід, слідчий суддя врахував наявність у підозрюваного постійного місця проживання, навчання його у вищому навчальному закладі. Грабовий проживає з батьками, які були заслухані під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, і запевняли, що вони контролюватимуть виконання їх сином покладених на нього обов'язків.

Зважаючи на деякі проявлення неадекватної поведінки підозрюваного слідчий звернувся до слідчого судді з клопотанням (погодженим з прокурором) про призначення психіатричної експертизи для встановлення психічного стану підозрюваного. Слідчий суддя задовольнив клопотання, було проведено експертизу, з висновку якої вбачається, що Грабовий в момент вчинення злочинних дій міг усвідомлювати свої дії та керувати ними, а після вчинення цих дій у нього виник розлад психічної діяльності, в зв'язку з яким на момент проведення експертизи Грабко позбавлений можливості усвідомлювати свої дії та керувати ними. Експерти вважають, що до Грабового слід застосувати примусові заходи медичного характеру у вигляді госпіталізації до психіатричного закладу із звичайним наглядом.

Відповідно до ч. 2 ст. 503 КПК слідчий своєю постановою змінив порядок досудового провадження і в подальшому здійснював його за правилами, передбаченими глави 39 КПК. Після закінчення досудового розслідування слідчий склав клопотання про застосування до Грабового примусових заходів медичного характеру, яке було затверджено прокурором та направлено до суду.

Які обставини (предмет доказування) повинен був встановити (доказати) слідчий під час досудового розслідування у зазначеному провадженні?

Які обставини (предмет доказування) повинен буде встановити (доказати) суд, розглядаючи клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру до Грабового?

№ 6. Слідчий здійснював досудове розслідування за фактом вчинення грабежу (ч. 1 ст. 186 КК) і зібрав докази, на підставі яких дійшов висновку, що суспільно небезпечне діяння вчинив Фідчун, якому на момент вчинення такого діяння ще не виповнилося 14 років. Крім того, було встановлено, що Фідчун раніше вчинив і інше діяння, щодо якого здійснюється розслідування - умисне знищення чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах (ч. 1 ст. 194 КК). Фідчун виріс у неблагополучній сім'ї, його батько відбуває покарання за тяжкий злочин, мати зловживає спиртними напоями, вихованням сина не займається, сам підліток схильний до "мандрів", часто не ночує вдома.

Слідчий звернувся до слідчого судді з клопотанням (погодженим з прокурором) про поміщення Фідчуна до приймального-розподільника строком на 30 діб до завершення розслідування щодо застосування до Фідчуна примусових заходів виховного характеру.

Які обставини необхідно буде встановити під час розгляду такого клопотання?

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила") від 29 листопада 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text

Рекомендації CM/Rec(2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам - членам «Про європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи» URL: <https://pjeu.coe.int/documents/41781569/42171329/CMRec+%282008%29+11+on+European+Rules+for+juvenile+offenders+subject+to+sanctions+or+measures.pdf>

Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15.05.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>

Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: інформаційний лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.01.2017 р. №223-66/0/4-17. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html

Повноваження прокурора у кримінальному провадженні щодо застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру: методичні рекомендації. Підготовлено Генеральною прокуратурою України та управлінням юстиції. 2017. URL: https://www.gp.gov.ua/userfiles/metodichni_diti_zahodi.doc

Аленін Ю.П., Лукашкіна Т.В. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі. *Наук. вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ.* 2009. № 4. С.222-228.

Гідулянова Є.М. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, які не досягли віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2015 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва.* Одеса: Юридична література, 2015. С.323-324.

Гловюк І.В. Деякі аспекти доказування у кримінальному провадженні на підставі угод. Порівняльно-аналітичне право. № 3-1/2013. С.343-346.

Лукашкіна Т. В. Предмет доказування в кримінальному провадженні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 297-299.

Лукашкіна Т.В. Предмет доказування у провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 315-319.

Лукашкіна Т.В., Гуртієва Л.М. Деякі проблемні питання законодавчого регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх (в світлі дії принципу правової визначеності). *Науковий вісник МГУ. Серія "Юриспруденція"*. № 37. 2019. С.134-138. URL: [vestnik-pravo.mgu.od.ua > archive > juspradenc37](http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc37)

Романюк В.В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх: монографія. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 252 с.

ТЕМА 4. Поняття та зміст процесу доказування

Питання

1. Поняття та види доказування у кримінальному процесі. Доказування як діяльність по збиранню, перевірці та оцінці доказів. Доказування як обґрунтування певної тези (твердження).

2. Поняття та способи збирання, перевірки доказів у кримінальному процесі України. Особливості збирання та перевірки доказів в окремих стадіях кримінального провадження України та проблеми нормативного закріплення у чинному КПК.

3. Поняття та зміст оцінки доказів у кримінальному процесі: аналіз нормативного врегулювання у чинному КПК та сучасних наукових концепцій.

4. Використання в доказуванні фактичних даних, отриманих в інших державах на підставі доручень про правову допомогу.

5. Поняття та класифікація суб'єктів процесу доказування у кримінальному судочинстві.

6. Поняття та зміст обов'язку доказування: аналіз сучасних наукових концепцій та законодавчого врегулювання у чинному КПК України. Суб'єкти, на яких покладено обов'язок доказування у кримінальному провадженні України, характеристика їх повноважень щодо збирання, перевірки та оцінки доказів.

7. Поняття та зміст тягара доказування. Суб'єкти, на яких покладено тягар доказування у кримінальному провадженні.

8. Характеристика суб'єктів, які мають право приймати участь у процесі доказування.

ЗАВДАННЯ

№ 1. За повідомленням про виявлення трупа з ознаками насильницької смерті слідчий поліції виїхав на місце виявлення вбитого та провів огляд місця події і огляд трупа, склавши про це протокол. Особи, що виявили труп, були допитані як свідки. Повернувшись до відділку поліції, слідчий вніс відомості про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочав розслідування. В ході розслідування слідчим були проведені наступні дії: призначена судово-медична експертиза для встановлення причин смерті; допитані свідки; затриманий і допитаний підозрюваний; проведений огляд підозрюваного; підозрюваний був пред'явлений для пізнання свідкам; у нього в будинку проведений обшук. Відносно підозрюваного була призначена амбулаторна судово-психіатрична експертиза.

Оцініть правильність дій слідчого до внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР.

Проведення яких з перерахованих дій вимагає участі понятих, фахівця, захисника?

Яким чином необхідно оформити рішення про проведення вказаних процесуальних дій?

Чи потрібне отримання ухвали слідчого судді для провадження яких-небудь з вказаних дій?

№ 2. Слідчий здійснює досудове розслідування за фактом викрадення з музею декількох картин. Одержавши певні докази, слідчий дійшов висновку про наявність підстав для проведення обшуку в заміському будинку антикара Старкова (який, як вважає слідчий, придбав деякі викрадені картини). Крім того, слідчий вважає за необхідне здійснити прослуховування розмов, які веде Старков з приводу можливого придбання інших викрадених картин.

Яким чином повинен діяти слідчий для того, щоб провести зазначені дії?

Які засоби забезпечення законності та обґрунтованості дій та рішень слідчого передбачені чинним КПК?

№ 3. Остапенко обвинувачується у порушенні правил безпеки дорожнього руху за ч. 3 ст. 286 КК України, вчиненому за таких обставин. Проїжджаючи по приміському селищу, він перевищив швидкість, не помітив дітей, які каталися на санках по узбіччю дороги, надто пізно намагався

загальмувати, коли санки з дітьми викотилися на проїжджу частину дороги. У результаті наїзду двоє дітей загинули.

У судовому засіданні Остапенко винним себе не визнав і показав, що він не бачив дітей до тих пір, поки санки не викотилися на дорогу в декількох метрах від його автомашини, тому він не мав можливості запобігти наїзду. Раніше він не міг помітити санки з дітьми, оскільки уздовж узбіччя ростуть високі кущі, діти каталися за кущами і він їх не бачив. Потерпілі (батьки загиблих дітей) стверджували, що кущів уздовж дороги немає, і тому обвинувачений міг і повинен був побачити санки здалеку та знизити швидкість.

Захисник обвинуваченого представив суду декілька фотографій, на яких з різних місць було зняте місце події, причому, на деяких фотографіях були видно покажчики з найменуванням вулиць і номерів будинків. Ці фотографії були зроблені самим захисником, і він просив долучити їх до кримінального провадження як докази, що підтверджують показання обвинуваченого про обставини наїзду.

Яке рішення повинен прийняти суд за заявленим клопотанням захисника?

У чому полягає участь захисника у доказуванні? Яка його роль в процесі доказування? Чи покладається на захисника обов'язок доказування? Обґрунтуйте відповідь з посиланнями на конкретні положення КПК?

У чому полягає відмінність обов'язку доказування та тягара доказування?

№ 4. Слідчий здійснює досудове розслідування за фактом порушення правил дорожнього руху, внаслідок чого стався наїзд на пішохода, якому завдано тяжкі тілесні ушкодження (ч. 2 ст. 286 КК). Ця подія трапилась 22 серпня о 23 год. 35 хв. Як свідків слідчий допитав трьох очевидців, які сам момент наїзду не бачили, підбігли до потерпілого, коли той лежав на землі, а машина, що його збила, вже поїхала. Потерпілий знаходився у тяжкому стані, обставин наїзду не пам'ятав. Оскільки в показаннях свідків були деякі протиріччя, слідчий 2 вересня провів їх одночасний допит (очну ставку). Під час цього допиту один із свідків згадав, що на місці події раніше, ніж вони, опинився його знайомий, з яким він раніше працював на одному підприємстві, – Гаранько Сергій. Сергій намагався надати допомогу потерпілому, а потім пішов, оскільки погано почувався, вони ж троє дочекались приїзду поліції та машини швидкої допомоги. Слідчий встановив особистість та адресу Гаранька та викликав його для допиту як свідка. Гаранько на допиті стверджував, що він бачив, як автомашиною "TOYOTA – CAMRY" було здійснено наїзд на потерпілого, він розгледів та запам'ятав дві останні цифри номеру автомашини – 87, відбулися ці події 23 серпня десь о 23 годині. Оскільки, як йому здалося, потерпілий не дуже постраждав, намагався підвестись, до потерпілого підбігли перехожі, які викликали

поліцію та лікарів, то він пішов додому оскільки був нетверезий та погано почувався.

Чи здійснюється попередня перевірка та оцінка фактичних даних безпосередньо під час їх збирання?

Яким чином доцільно діяти слідчому, щоб з'ясувати причину протиріч в показаннях свідків щодо дня та часу події?

Рекомендована література

Гловюк І.В. Потерпілий як суб'єкт доказування: проблеми визначення процесуальних можливостей. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С. 178-184.

Гловюк І., Пономаренко Д. Прогнозовані проблеми застосування законодавства про кримінальні проступки. Бюлетень ААУ. 2019. №3 (40). С.10-12.

Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) /відповід. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.248-254.

Гуртієва Л.М. Засоби збирання та перевірки доказів судом на стадії підготовчого провадження у кримінальному процесі України. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія : збірник наукових статей. Чернівці, 2015. № 4. С. 306-314.

Дєєв М.В. Визначення достатності доказів як складова частина процесу оцінки доказів. Держава та регіони. Серія: Право, 2015. № 4 (50). С.74-79.

Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.223-229.

Лукашкіна Т.В. Участь сторони захисту в доказуванні на досудовому розслідуванні у кримінальному провадженні України. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 2. С. 187-193.

Лукашкіна Т.В. Деякі пропозиції щодо розширення можливостей сторони захисту на участь в доказуванні у кримінальному провадженні в Україні. Теорія та практика кримінального процесуального доказування : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Івано-Франківськ 24 березня 2017 року) Івано-Франківськ 2017. С.97–102.

Лукашкіна Т.В. Сторона захисту як суб'єкт доказування на досудовому розслідуванні. Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 4 грудня 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 262-265.

Малахова О.В. Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса. 2016. 213 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5956/%d0%94%d0>

Удалова Л.Д., Рибалка О.В. Суб'єкти кримінально-процесуального доказування: нав. посіб. К.: КНТ, 2012. 160с.

Шилін Д.В. Проблеми застосування кримінальної процесуальної преюдиції у кримінальному провадженні та шляхи їх вирішення. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування : колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 465-489.

ТЕМА 5. Джерела доказів

Питання

1. Види (джерела) доказів у кримінальному провадженні України.
2. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні: аналіз нормативного врегулювання у КПК та позиції ВС. Характеристика окремих видів показань.
3. Речові докази як джерело доказів у кримінальному провадженні: поняття, види, особливості оцінки.
4. Документи як джерело доказів у кримінальному процесі: поняття, форма, види. Документи, якими оформлюється провадження слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Відмінність документів-речових доказів від документів-самостійного джерела доказів. Збирання, перевірка та оцінка документів.
5. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні України.
6. Джерела доказів, які використовуються у дізнанні, особливості їх одержання та оцінки.

ЗАВДАННЯ

№ 1. Слідчий здійснює кримінальне провадження за фактом заподіяння тяжких тілесних ушкоджень 90-річному Самойлову. Як вдалося встановити, до оселі потерпілого вдерлися двоє чи троє злочинців, які побили старого, викрали гроші – 20000 грн., а також нагороди ветерана Великої Вітчизняної війни. Потерпілий знаходився в лікарні в тяжкому стані. Незабаром лікар повідомив слідчого, що стан Самойлова покращився і можливо провести його допит.

Яким чином доцільно діяти слідчому, щоб провести допит потерпілого і одержати докази для суду?

№ 2. При здійсненні кримінального провадження щодо Петренка, якому повідомлено про підозру в зловживанні службовим становищем і в посадовому підробленні, в розпорядженні слідчого виявилися документи, в яких були підробки.

На допиті підозрюваний Петренко визнав себе винним і показав, що підробки виконані його рукою. Враховуючи зізнання підозрюваного, а також таку обставину, що для встановлення фактів підробок не потрібно обов'язкового проведення експертизи, слідчий вирішив експертизу не призначати. Крім того, слідчий протягом досить тривалого часу працював експертом в криміналістичній лабораторії і сам прийшов до висновку про те, що зміни в документах (підробки) виконані підозрюваним.

Чи правильне рішення слідчого (про відсутність необхідності призначати експертизу)?

Чи можна в як джерело доказу щодо встановлення факту підробки використовувати показання підозрюваного?

№ 3. Слідчий суддя розглядав клопотання прокурора про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до Познякова, якому було зроблено повідомлення про підозру у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 121 КК). Підозрюваний просив не обирати до нього такий запобіжний захід, послався на те, що він визнає себе винним, має намір відшкодувати потерпілому збитки, сплатити гроші за лікування. Слідчий суддя своєю ухвалою обрав до Познякова як запобіжний захід особисте зобов'язання.

Під час розгляду справи в суді обвинувачений заперечував свою вину, пояснював, що він взагалі не чіпав потерпілого, який сам впав, бо був нетверезий.

Прокурор як на доказ вини Познякова послався на його показання, які він давав слідчому судді.

Чи обґрунтоване таке посилення?

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Постанова ККС ВС від 28.01.2021 р. у справі № 390/361/15-к (провадження № 51-1609км20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94553312> (показання є самотійним процесуальним джерелом доказів лише, коли вони надаються під час допиту)

Постанова ККС ВС від 17.09.2020 р. у справі № 404/1800/17 (провадження № 51-4811км19) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91702625> (іmunітет свідка поширюється виключно на близьких родичів та членів сім'ї, перелік яких визначений у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК. Двоюридний брат обвинуваченого не наділений іmunітетом свідка у кримінальному провадженні)

Постанова ККС ВС від 10 лютого 2021 р. у справі № 233/4604/17 (провадження № 51-3063км20) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94873929> (Для доведення допустимості результатів НСРД мають бути відкриті не тільки результати цих дій, а й документи, які стали правовою підставою їх проведення)

Аленін Ю.П. Деякі питання речових доказів у кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т.2 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 273-275.

Амеліна А.С., Білоусов Б.Л. Оцінка висновку експерта та його доказове значення. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2018. Вип. 1-2. С.185-192. http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2018_1-2_33.

Аркуша Л.І. Поняття та особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року : ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відповід. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2018. С. 680-702.

Басай В.Д. Допустимість висновків експерта, складених зарубіжними фахівцями або судово-експертними установами зарубіжних держав. Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (27 листопада 2013 р., м.Одеса) / відповід. за вип. Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. С.354-359.

Басиста І.В. Окремі проблеми кримінальних процесуальних документів як процесуальних джерел доказів. Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / відп. ред. Ю.П. Аленін. Одеса: Національний університет "Одеська юридична академія", 2015. С.73-75.

Воробчак А.Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 236 с.

Гловюк И.В. Депонирование показаний по УПК Украины и УПК Республики Казахстан. Ә 80 Әубәкіров оқулары: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары, 19 ақпан 2016 ж. = Аубакировские чтения: Материалы международной научно-практической конференции, 19 февраля 2016 г. – Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ Алматы академиясы, ҒЗЖРБЖҰБ, 2016. С. 107-111.

Гловюк І., Пономаренко Д. Прогнозовані проблеми застосування законодавства про кримінальні проступки. Бюлетень ААУ. 2019. №3 (40). С.10-12.

Давидова Д.В. Джерела доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. 225 с.

Ковальчук С.О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В.П., 2017. 618 с.

Крицька І.О. Речові докази у кримінальному провадженні : монографія. За наук. ред. А.Р. Туманянц. Харків : Право, 2018. 280 с.

Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2017. № 11. С. 137-144.

Лукашкіна Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні України. Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 84-85.

Пілюков Ю. Процесуальні вимоги до висновку експерта у кримінальному провадженні. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип.3 (15). С. 99-102.

Рогатинська Н.З. Значення документа як джерела доказів у кримінальному судочинстві. Університетські наукові записки. 2012. № 3 (43). С. 349-354.

Шило О.Г. Речові докази як процесуальне джерело доказів. Вісник прокуратури. 2013. № 6. С. 76-83.

ТЕМА 6. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів у кримінальному процесі України

Питання

1. Практика ЄСПЛ як джерело доказового права, яке застосовується органом державної влади та службовою (посадовою) особою при оцінці доказів.

2. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці належності доказів. Міжнародні стандарти формування належних доказів. Концепція належності доказів у контексті практики ЄСПЛ¹.

3. Концепція допустимості доказів у контексті практики ЄСПЛ. Міжнародні стандарти формування допустимих доказів у кримінальному судочинстві.

4. Питання допустимості доказів при порушенні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Питання допустимості

¹ **Рекомендовано:** Case of Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights from 06 December 1988; Case of Vidal v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 April 1992.; Case of Mirilashvili v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 11 December 2008; Case of Perna v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights from 6 May 2003; Case of Abdullayev v. Azerbaijan: Judgment of the European Court of Human Rights from 7 March 2019; Case of Murtazaliyeva v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 18 December 2018. § 158. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187932>

доказів при порушенні вимог ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.¹

5. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці достатньої сукупності доказів. Міжнародні стандарти формування достатньої сукупності доказів. Стандарти доказування у контексті практики ЄСПЛ. Стандарти доказування, не пов'язані з вирішенням кримінального провадження по суті – "обґрунтована підозра", "достатня підстава", "переконання за більшою вірогідністю", "вагоме переконання" - ознаки, сфера застосування. Стандарт доказування "поза розумним сумнівом".

6. Позиції ЄСПЛ щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві.

ЗАВДАННЯ

№ 1. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ щодо України, які розглядалися на предмет порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Виявіть серед них ті, у яких ЄСПЛ констатував: 1) факт катування; 2) нелюдське; 3) таке, що ображає людську гідність поведінки. Складіть список таких рішень окремо за кожним видом порушень ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Випишіть правові позиції ЄСПЛ щодо суті кожного з порушень.

№ 2. Янчук притягнутий до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 262 КК України (розбій з метою викрадення вогнепальної зброї). Як джерела доказів, надані стороною обвинувачення, у провадженні були: протокол обшуку, проведеного в будинку обвинуваченого (під час обшуку було виявлено та вилучено три пістолети ТТ); висновок експерта про те, що вилучена зброя придатна до стрільби; висновок експерта про те, що відбитки пальців, що виявлені на одному з пістолетів, належать Янчуку.

У судовому засіданні захисник просив виключити з числа джерел доказів протокол обшуку на тій підставі, що як поняті при обшуку брали участь працівники поліції.

Яке рішення і в який момент судового розгляду може прийняти суд?

Чи можливо використати як джерела доказів висновки експерта?

Яку концепцію наслідків процесуальних порушень доцільно застосовувати у наведеній ситуації.

¹ **Рекомендовано:** рішення у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04, від 21 квітня 2011 року, остаточне 21/07/2011, (§ 286) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683 ; рішення у справі "Ірландія проти Сполученого Королівства" (Ireland v. the United Kingdom) від 18 січня 1978 р., серія А № 25 (§ 162) ; рішення у справі "А.В. проти України" від 29.01.2015 р. (§ 47) URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a77.

№ 3. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ, при розгляді яких було застосовано положення концепції "плодів отруєного дерева". Складіть список таких рішень ЄСПЛ та випишіть правові позиції ЄСПЛ, які було сформульовано.

№ 4. Проаналізуйте рішення ЄСПЛ, при розгляді яких сформульовано позиції щодо стандартів доказування: "обґрунтована підозра", "достатня підстава", "переконання за більшою вірогідністю", "вагоме переконання", "поза розумним сумнівом".

Складіть список таких рішень ЄСПЛ та випишіть правові позиції ЄСПЛ щодо поняття "обґрунтована підозра", "достатня підстава", "переконання за більшою вірогідністю", "вагоме переконання", "поза розумним сумнівом".

Методичні рекомендації. Для пошуку судових рішень доцільно використовувати сайт Верховної Ради України або Міністерства юстиції України, або сайт Європейського Суду з прав людини (доступ до рішень ЄСПЛ забезпечено за допомогою офіційної бази даних ЄСПЛ «HUDOC» на сайті Суду – www.echr.coe.int)

Рекомендовані нормативно-правові акти, судова практика та література

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 04.11.1950 р. : <http://zakon.rada.gov.ua>

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477>

Рішення ЄСПЛ від 16 квітня 2019 року у справі "Алахвердян проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e26#Text (*про "незалежне джерело"*)

Рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року (остаточне 21/07/2011) у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683

Рішення ЄСПЛ від 29.01.2015 р. у справі "А.В. проти України" від 29.01.2015 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a77.

Рішення ЄСПЛ від 19 липня 2012 р. у справі «Алексахін проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925.

Рішення ЄСПЛ від 10 липня 2001 р. у справі "Авшар проти Туреччини". URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2487.html.

Рішення ЄСПЛ від 18 січня 1978 р. у справі "Ірландія проти Сполученого Королівства". URL: <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1978/1.html>.

Рішення ЄСПЛ від 16 грудня 1992 р. у справі "Хаджіанастасіу проти Греції" (Hadjianastassiou v. Greece), (заява № 12945/87). URL: <http://www.echr.coe.int//>

Рішення ЄСПЛ від 27 вересня 2001 р. у справі "Гірвісаарі проти Фінляндії" (Hirvisaari v. Finland), (заява № 49684/99). URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/54710//>;

Рішення ЄСПЛ від 15 лютого 2007 р. у справі "Болдеа проти Румунії" (Boldea v. Romania), (заява № 19997/02). URL: <http://www.echr.coe.int//>

Віткаускас Довидас, Диков Григорій. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини. Посібник для юристів. Видання 2-ге, підготовлене Довидасом Віткаускасом. – Рада Європи, 2018. 189 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/06/spravedlyviy-sud-ECHR_UKR.pdf

Волошина В. К. Щодо права на ефективний захист у кримінальному провадженні та практиці ЄСПЛ. Часопис Київського університету права. №1. 2019. С.225-229.

Гловюк І.В. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні : навчально-методичний посібник / І.В. Гловюк, М.М. Стоянов, В.А. Завтур. Одеса: Юридична література. 2017. 224с.

Горпинюк О.П. Тлумачення катування (ст. 127 КК України) з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Тлумачення та застосування стандартів Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: тези науково-практичного семінару (22 червня 2017 року) / Упор. Б.М. Телефанко. Львів: 2017. С. 23-27.

Довідник із застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд. (кримінально-процесуальний аспект). 2013. 72 с. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf

Довідник із застосування статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Ніякого покарання без закону: принцип встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf

Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf

Дроздов О., Дроздова О. Аналітичний огляд прецедентного права Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року(на основі «Огляду прецедентного права / Олександр Дроздов, Олена Дроздова //Європейського суду з прав людини з 1 січня до 15 червня 2018 року») URL:file:///D:/ЄСПЛ_2/oglyad-precedentnogo-prava-yespl-2018.pdf

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини : навч. посіб. / Т.І. Дудаш. 2-ге вид., змін. і допов. Київ : Алерта, 2014. 488 с.

Кульчицький Н. Коректність застосування практики ЄСПЛ в кримінальному процесі. Початок URL: <https://vkr.ua/ua/publication/korektnist-zastosuvannya-praktiki-iespl-v-kriminalnomu-protsesi-pochatok>

Лукашкіна Т.В. Підстави та складові ухвалення процесуальних рішень у кримінальному судочинстві. Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю.П. Аленіна (м. Одеса, 20 листоп. 2021 р.) [Електронне видання] / відповід. ред.: Л.І. Аркуша, О.О. Торбас, В.А. Завтур ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. С. 17-34. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16008>

Мудрак І. В. Практика ЄСПЛ щодо порушення права конфронтації та проблематика реалізації підпункту (d) пункту 3 статті 6 КЗПЛ у кримінальному провадженні України. Альманах міжнародного права. №19. 2018. С. 195-210.

Огляд практики ЄСПЛ за 2019 рік. Т. Анцупова, Р. Бабанли, О. Дроздов, О. Дроздов https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Ogljad_ESPL_2019.pdf

Рабінович П., Ратушна Б. Загальнотеоретичні проблеми права на належне доказування в українському судочинстві (у світлі практики Страсбурзького суду). Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 3 (78). 2014. С.7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnyu_2014_3_3

Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 258с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0pdf>.

Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7009>.

Трохлюк О. П. Засада забезпечення доведеності вини крізь призму практики Європейського суду з прав людини. Вісник Запорізького

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 1 (6). С. 7-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2014_1_3

Юдківська Г. Допустимість доказів як одна з гарантій справедливого судового процесу відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 2 (7). С. 29-38.

ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. Вступ до теорії доказів у кримінальному судочинстві

Орієнтовні питання для наукового пошуку та написання тез або наукової статті

1. Надайте характеристику сучасним концепціям поняття та видів процесу доказування у кримінальному провадженні. Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.
2. Поняття та види доказування: аналіз нормативного врегулювання у КПК та сучасних наукових концепцій.
3. Надайте характеристику сучасним концепціям поняття та змісту мети доказування у кримінальному провадженні. Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.
4. Які сучасні вчені є прихильником концепції об'єктивної істини? У чому полягають їх аргументи? Які сучасні вчені є прихильником концепції конвенціональної істини? У чому полягають їх аргументи?
5. В чому полягає зміст категорії "стандарт кримінального процесуального доказування"? Які сучасні наукові підходи визначення даної категорії? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання з посиланнями на норми чинного КПК України, правові позиції ВС та ЄСПЛ.
6. В чому полягає теоретична та практична значимість етичних основ процесу доказування у кримінальному провадженні?

ТЕМА 2. Поняття доказів. Класифікація доказів. Властивості доказів

Орієнтовні питання для наукового пошуку та написання тез або наукової статті

1. Надайте характеристику концепціям поняття доказу, які існують в сучасній юридичній літературі. Яка концепція поняття доказу закріплена у чинному КПК України?
2. Які сучасні погляди науковців щодо властивостей доказів у кримінальному провадженні? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання з посиланнями на норми чинного КПК України, практику ВС та ЄСПЛ.
3. Які сучасні погляди науковців щодо належності доказів у кримінальному провадженні? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання з посиланнями на норми чинного КПК України, практику ВС та ЄСПЛ.
4. Які сучасні погляди науковців щодо допустимості доказів у кримінальному провадженні? Визначте критерії допустимості доказів, які існують в сучасній юридичній літературі та сформульовані в позиціях ВС та ЄСПЛ.
5. Які сучасні концепції класифікації доказів існують в юридичній літературі? У чому полягає їх суть? Обґрунтуйте власну позицію з цього

питання з посиланнями на норми чинного КПК України, практику ВС та ЄСПЛ.

ТЕМА 3. Предмет доказування у кримінальному процесі. Локальний предмет доказування

Орієнтовні питання для наукового пошуку та написання тез або наукової статті

1. Надайте характеристику сучасним науковим концепціям поняття та структури предмету доказування у кримінальному провадженні? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.
2. Надайте характеристику структури предмету доказування за чинним КПК України. Яке практичне значення має закріплення обставин, що підлягають доказуванню у КПК?
3. Які особливості предмету доказування в окремих категоріях (видах) кримінального провадження України.
4. Надайте характеристику закріплення у КПК України обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. Чи існують прогалини врегулювання інституту предмету доказування у вказаних видах кримінального провадження, з Вашої точки зору?
5. У чому полягає суть концепції локального предмету доказування? Підстави та умови яких процесуальних рішень складають локальний предмет доказування?

ТЕМА 4. Поняття та зміст процесу доказування

Орієнтовні питання для наукового пошуку та написання тез або наукової статті

1. Елементи процесу доказування у кримінальному провадженні: аналіз нормативного врегулювання у КПК та сучасних наукових концепцій.
2. Які способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування: стороною обвинувачення, стороною захисту, слідчим суддею? Чи достатньо врегульовано у чинному КПК їх процесуальний порядок? Обґрунтуйте власну позицію з посиланнями на практику.
3. Яка роль сторони обвинувачення в процесі доказування? Які повноваження сторони обвинувачення щодо збирання та перевірки доказів закріплено у КПК? Чи потребує чинний КПК внесення змін та доповнень в контексті даного питання, з Вашої точки зору?
4. Яка роль сторони захисту в процесі доказування? Які форми участі сторони захисту в процесі доказування? Які права сторони захисту щодо збирання та перевірки доказів закріплено у КПК? Чи потребує чинний КПК внесення змін та доповнень в контексті даного питання, з Вашої точки зору?

5. Які сучасні погляди науковців щодо поняття та змісту категорій "обов'язок доказування" та "тягар доказування"? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.

6. Поняття та зміст оцінки доказів: аналіз сучасних наукових концепцій.

ТЕМА 5. Джерела доказів

Орієнтовні питання для наукового пошуку та написання тез або наукової статті

1. Надайте характеристику поняття та змісту джерела доказу. Чи існує відмінність між поняттями "доказ" та "джерело доказу"? Якщо так, у чому вона полягає?

2. Які джерела доказів закріплено у чинному КПК? Надайте обґрунтовану характеристику їх законодавчого закріплення?

3. Які сучасні погляди науковців щодо джерел доказів у кримінальному провадженні? Обґрунтуйте власну позицію з цього питання, з посиланнями на норми чинного КПК України.

4. Надайте характеристику нормативного закріплення у ст. 95 КПК показання як джерела доказу.

ТЕМА 6. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів у кримінальному процесі України

Орієнтовні питання для наукового пошуку та написання тез або наукової статті

Положення Конвенції та практика ЄСПЛ як джерела доказового права у кримінальному провадженні України.

Використання положень Конвенції та практики ЄСПЛ при оцінці доказів.

Застосування практики ЄСПЛ при оцінці належності доказів. Міжнародні стандарти формування належних доказів. Концепція належності доказів у контексті практики ЄСПЛ.

Концепція допустимості доказів у контексті практики ЄСПЛ. Міжнародні стандарти формування допустимих доказів.

Які дії види забороненого поведіння закріплено у ст. 3 Конвенції та сформульовано у практиці ЄСПЛ?

Які критерії визначення "катування" сформульовані у практиці ЄСПЛ? Наведіть приклад (приклади) рішення, в яких ЄСПЛ визнав порушення ст. 3 Конвенції та встановив факт застосування до заявника фізичного насильства, яке можна охарактеризувати як катування.

Які критерії визначення "нелюдського поведіння" сформульовані у практиці ЄСПЛ? Наведіть приклад (приклади) рішення, в яких ЄСПЛ визнав

порушення ст. 3 Конвенції та встановив факт застосування до заявника "нелюдського поводження".

Які критерії визначення "поводження, що принижує гідність" сформульовані у практиці ЄСПЛ? Наведіть приклад (приклади) рішення, в яких ЄСПЛ визнав порушення ст. 3 Конвенції та встановив факт застосування до заявника "поводження, що принижує гідність".

Які правові наслідки отримання доказів з порушенням вимог ст. 3 Конвенції з позиції практики ЄСПЛ?

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ

1. Теорія доказів як розділ науки кримінального процесуального права. Предмет теорії доказів у кримінальному судочинстві.
2. Поняття та значення доказового права.
3. Доказування у кримінальному процесі як різновид процесу пізнання. Особливості пізнання в кримінальному судочинстві.
4. Мета доказування у кримінальному процесі. Сучасні наукові концепції мети доказування у кримінальному провадженні.
5. Поняття та структура предмету доказування у кримінальному провадженні: сучасні наукові концепції та нормативне врегулювання у КПК.
6. Особливості предмету доказування в окремих категоріях (видах) кримінального провадження та проблеми його нормативного врегулювання у чинному КПК.
7. Зміст обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.
8. Локальний предмет доказування, його значення для прийняття проміжних процесуальних рішень.
9. Межі доказування у кримінальному провадженні. Фактичний обсяг (об'єм) доказів у кримінальному провадженні.
10. Поняття доказів та джерел (видів) доказів у кримінальному процесі.
11. Властивості доказів у кримінальному процесі.
12. Поняття належності доказів у кримінальному процесі.
13. Поняття та критерії допустимості доказів у кримінальному процесі.
14. Процесуальні порушення і допустимість доказів. Питання про асиметрію доказів у кримінальному судочинстві.
15. Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.
16. Недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного, обвинуваченого.
17. Поняття та підстави класифікації доказів у кримінальному судочинстві.
18. Особисті та речові докази у кримінальному провадженні.
19. Первинні та похідні докази у кримінальному процесі.
20. Обвинувальні та виправдувальні докази у кримінальному процесі.
21. Прямі та непрямі (побічні) докази у кримінальному процесі. Особливості доказування за допомогою непрямих доказів.
22. Поняття та види доказування у кримінальному провадженні.
23. Доказування як діяльність по збиранню, перевірці та оцінці доказів у кримінальному провадженні.
24. Доказування як обґрунтування певної тези (твердження) у кримінальному провадженні.

25. Роль суду в процесі доказування у кримінальному провадженні України.
26. Поняття та способи збирання та перевірки доказів у кримінальному судочинстві України.
27. Способи збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні України.
28. Способи збирання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні України.
29. Особливості збирання та перевірки доказів в окремих стадіях кримінального провадження.
30. Загальна характеристика процесу доказування на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні України.
31. Загальна характеристика процесу доказування на стадії підготовчого судового провадження у кримінальному процесі України
32. Загальна характеристика процесу доказування на стадії судового розгляду у кримінальному процесі України.
33. Загальна характеристика процесу доказування на стадії перегляду судових рішень в апеляційному порядку у кримінальному провадженні України.
34. Загальна характеристика процесу доказування на стадії виконання судового рішення у кримінальному провадженні України.
35. Характеристика процесу доказування на стадії перегляду судових рішень в касаційному порядку у кримінальному провадженні України.
36. Використання науково-технічних засобів при збиранні та перевірки доказів у кримінальному судочинстві України.
37. Поняття та зміст оцінки доказів у кримінальному судочинстві.
38. Використання у доказуванні фактичних даних, отриманих в інших державах на підставі доручень про правову допомогу.
39. Поняття та класифікація суб'єктів процесу доказування у кримінальному провадженні України.
40. Поняття та зміст обов'язку доказування у кримінальному провадженні. Суб'єкти, на яких покладено обов'язок доказування у кримінальному провадженні України.
41. Характеристика повноважень суб'єктів, на яких покладено обов'язок доказування щодо збирання, перевірки та оцінки доказів.
42. Поняття та зміст тягара доказування. Суб'єкти, на яких покладено тягар доказування у кримінальному провадженні України.
43. Характеристика суб'єктів, які мають право приймати участь у процесі доказування.
44. Суб'єкти, на яких покладено обов'язок доказування на стадії досудового розслідування щодо збирання, перевірки та оцінки доказів.
45. Роль слідчого судді в процесі доказування у кримінальному провадженні України.

46. Засоби збирання та перевірки доказів слідчим суддею на стадії досудового розслідування.
47. Сторона захисту як суб'єкт процесу доказування на досудовому провадженні.
48. Характеристика засобів збирання документів та речей, які можуть стати доказами (доказів), стороною захисту на стадії досудового розслідування.
49. Потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, цивільний позивач та цивільний відповідач, їх представники як суб'єкти процесу доказування на досудовому провадженні.
50. Загальна характеристика процесу доказування у кримінальному провадженні на підставі угод.
51. Загальна характеристика процесу доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх
52. Загальна характеристика процесу доказування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру.
53. Загальна характеристика процесу доказування у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю.
54. Види (джерела) доказів у кримінальному провадженні України.
55. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні.
56. Показання свідка у кримінальному провадженні. Права, обов'язки та відповідальність свідка.
57. Особи, які не підлягають допиту як свідки, і особи, які мають право відмовитися давати показання як свідки.
58. Особливості збирання та оцінки показань неповнолітніх свідків.
59. Показання потерпілого у кримінальному провадженні.
60. Особливості оцінки показань потерпілого (у тому разі неповнолітнього потерпілого).
61. Показання підозрюваного та обвинуваченого у кримінальному провадженні.
62. Особливості оцінки показань підозрюваного та обвинуваченого.
63. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: поняття, предмет, значення. Особливості оцінки висновку експерта.
64. Права, обов'язки та відповідальність експерта у кримінальному провадженні.
65. Підстави проведення експертизи у кримінальному провадженні. Випадки обов'язкового проведення експертизи.
66. Допит експерта у кримінальному провадженні України.
67. Поняття, види та значення речових доказів у кримінальному процесі.
68. Особливості збирання, перевірки та оцінки речових доказів у кримінальному провадженні України.

69. Документи як джерело доказів у кримінальному судочинстві: поняття, форма, види.
70. Відмінність документів-речових доказів від документів-самостійного джерела доказів у кримінальному провадженні.
71. Збирання, перевірка та оцінка документів як джерела доказів у кримінальному провадженні України.
72. Зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про них у кримінальному провадженні України.
73. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці належності доказів. Міжнародні стандарти формування належних доказів. Концепція належності доказів у контексті практики ЄСПЛ.
74. Концепція допустимості доказів у контексті практики ЄСПЛ. Міжнародні стандарти формування допустимих доказів у кримінальному судочинстві.
75. Питання допустимості доказів при порушення вимог ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
76. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці достатньої сукупності доказів. Міжнародні стандарти формування достатньої сукупності доказів.
77. Стандарти доказування у контексті практики ЄСПЛ.

РЕСУРСИ ДЛЯ НАВЧАННЯ

Основні нормативні акти до всіх тем

Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

Загальна декларація прав людини. Прийнята та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. Офіційний вісник України. 1998. № 13. Ст. 270. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text .

Про ратифікацію Європейської Конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Закон України від 24.01.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 11. Ст. 94.

Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст. 263.

Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 09.12.1975 р. : Резолюція 3452 (XXX) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_084#Text http:/

Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Голос України від 19.05.2012 р. № 90-91.

Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. ст.260.

Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України № 2135-12 від 18.02.1992 р. (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради. 1992. № 22. Ст. 303.

Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. ст.382.

Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358.

Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. ст. 51.

Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51 ст. 577.

Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. Ст. 282.

Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст.12.

Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.

Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України № 192-VIII від 12.02.2015 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/192-19

Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. Відомості Верховної Ради. 2016. № 6. ст.55.

Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402 - VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст.545.

Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018, № 24, ст.212

Основна рекомендована література до всіх тем

Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м.Одеса) /відпов. за випуск Ю.П. Аленін. Одеса: Юридична література, 2013. 504с.

Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. 408 с.

Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні: навчально-практичний компендіум / І.В. Гловюк, М.М. Стоянов, В.А. Завтур. Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2020. 420 с.

Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712с.

Гринюк В.О. Функція обвинувачення в кримінальному провадженні України: теорія та практика: монографія. Київ : Правова єдність : Алерта, 2016. 358 с.

Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2016. 80 с.

Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посіб. К.: Алерта, 2014. 488 с.

Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства / ред. група: Д. Вон, І. Зарецька, Ю. Землицька (відп. ред.) та ін. Київ, 2015. 708с. https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf.

Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів. К.: ВАІТЕ, 2017. 192с.

Капліна О.В. Правозастосовне тлумачення норм кримінального процесуального права: монографія. Харків: Право, 2008. 296 с.

Касапоглу С.О. Реалізація норм кримінального процесуального права: монографія. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2018. 306 с.

Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Калуш: Петраш К.Т., 2020. 452 с.

Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Х.: ТОВ "Одіссей", 2009. 816 с.

Кримінальний процес: навчальний посібник / колектив авторів [електронне видання]. Одеса, 2020. 666 с URL: <http://dspace.onua.edu.ua/>

Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: монографія / за заг. ред. Ю.П. Аленіна. Одеса: Гельветика, 2018. 1148с.

Кримінальний процесуальний кодекс України: постатейна систематизація окремих правових позицій Верховного Суду / наук. ред.: І.В. Гловюк, М.І. Пашковський, Д.В. Пономаренко; (уклад.: О.Є. Блащук, І.В. Гловюк, В.П. Кедик, М.І. Пашковський, Д.В. Пономаренко, О.С. Троян). Одеса. 2019. 960 с.

Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини : монографія. Ніжин : ТОВ «Видавництво «АспектПоліграф», 2013. 228 с.

Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: "К.І.С.", 2010. 576 с.

Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С.В. Ківалова та С.І. Кравченко. Одеса: Фенікс, 2020. 924с.

Правові позиції Європейського суду з прав людини: аналітичний огляд /О.М.Дроздов, О.В. Дроздова; за заг. ред. О.М. Дроздова, М.С. Ковтун, В.І. Ковтуна. Харків: Видавничий будинок "Фактор", 2018. 624с

Практика ЄСПЛ в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали І Міжнарод. наук.-практ конференції (13 червня 2018 р). Київ. Національна академія прокуратури України. 2018. 206 с.

Тетришник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України.К.: Алерта, 2018. 854с.

Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К.В., Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г. / За заг. ред. д.ю.н., професора В.М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с

Уваров В.Г. Застосування практики Європейського Суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: монографія / за заг. ред. В.М. Тертишника. Дніпропетровськ, 2012. 268с.

Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.

Судова практика

Рішення ЄСПЛ від 16 квітня 2019 року у справі "Алахвердян проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e26#Text (про "незалежне джерело")

Рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року (остаточне 21/07/2011) у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" (Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine), заява № 42310/04. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683

Рішення ЄСПЛ від 29.01.2015 р. у справі "А.В. проти України" від 29.01.2015 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a77.

Рішення ЄСПЛ від 19 липня 2012 р. у справі «Алексахін проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_925.

Рішення ЄСПЛ від 10 липня 2001 р. у справі "Авшар проти Туреччини". URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2487.html.

Рішення ЄСПЛ від 18 січня 1978 р. у справі "Ірландія проти Сполученого Королівства". URL: <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1978/1.html>.

Рішення ЄСПЛ від 16 грудня 1992 р. у справі "Хаджіанастасіу проти Греції" (Hadjianastassiou v. Greece), (заява № 12945/87). URL: <http://www.echr.coe.int/>

Рішення ЄСПЛ від 27 вересня 2001 р. у справі "Гірвісаарі проти Фінляндії" (Hirvisaari v. Finland), (заява № 49684/99). URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/54710//>;

Рішення ЄСПЛ від 15 лютого 2007 р. у справі "Болдеа проти Румунії" (Boldea v. Romania), (заява № 19997/02). URL: <http://www.echr.coe.int/>

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2020 рік / упоряд. правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 56 с. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_2020.pdf

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за жовтень 2020 року /

упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В.В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 38с.

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_10_2020_1.pdf

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2020 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020.35с.https://www.supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_VS_11_2020.pdf

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за грудень 2020 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 26 с. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KKS_12_2020.pdf

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за квітень 2021 року / упоряд. заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В.В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 38 с. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2021_04_oglyad_kks.pdf

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2021 року / упоряд. заступник Голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В.В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 55 с. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_15_07_2021.pdf

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за липень 2021 року / упоряд. заступник Голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, канд. юрид. наук В.В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021.42с.https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_July_2021.pdf

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за I півріччя 2021 року / упоряд. правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2021. 38 с.
<https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/210703-osoblivosti-kriminalnoyi-vidpovidalnosti-ta-pokarannya-nerovnolitnikh-oglyad-praktiki-kks-vs-za-i-pivrichchya-2021-roku>

Інтернет-ресурси

Офіційний веб-портал Верховної Ради України - <http://rada.gov.ua>
Офіційний веб-портал Судова влада України - <http://court.gov.ua/>
Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України - <http://www.ccu.gov.ua/>
Офіційний веб-сайт Верховного Суду - <https://supreme.court.gov.ua/>
Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини - <http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
Офіційний веб-портал Офісу Генерального прокурора - www.gp.gov.ua/
Офіційний веб-портал Державного бюро розслідувань - www.dbr.gov.ua/
Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України - <https://nabu.gov.ua/>
Єдиний державний реєстр судових рішень - <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
Судебная юридическая газета - <https://sud.ua/ru/news/ugolovniy-sud>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ....	11
ТЕМА 1. Вступ до теорії доказів у кримінальному судочинстві.....	11
ТЕМА 2. Поняття доказів. Класифікація доказів. Властивості доказів	23
ТЕМА 3. Предмет доказування у кримінальному процесі. Локальний предмет доказування.....	30
ТЕМА 4. Поняття та зміст процесу доказування	38
ТЕМА 5. Джерела доказів	48
ТЕМА 6. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів у кримінальному процесі України	55
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	70
ТЕМА 1. Вступ до теорії доказів у кримінальному судочинстві.....	70
ТЕМА 2. Поняття доказів. Класифікація доказів. Властивості доказів.....	73
ТЕМА 3. Предмет доказування у кримінальному процесі. Локальний предмет доказування	76
ТЕМА 4. Поняття та зміст процесу доказування	81
ТЕМА 5. Джерела доказів	85
ТЕМА 6. Застосування практики ЄСПЛ при оцінці доказів у кримінальному процесі України	88
ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	93
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ І ВМІНЬ.....	97
РЕСУРСИ ДЛЯ НАВЧАННЯ.....	101

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

*Аленін Юрій Павлович,
Аркуша Лариса Ігорівна, Волошина Владлена Костянтинівна,
Гуртієва Людмила Миколаївна, Лукашкіна Тетяна Василівна
Мурзановська Аліна Владиславівна, Торбас Олександр Олександрович
Шилін Денис Вікторович*

ДОКАЗУВАННЯ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Навчально-методичний посібник

Електронне видання

Підписано до друку 27.12.2021.
Ум-друк. арк. 5,6. Зам. № 2112-24.

Видано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com